

Ma chère petite Mère

Uit de 450 brieven van IJzerfrontsoldaat Valentin Dewaele

J. Dewaele

Inleiding *

1. De bloeitijd van Oostende

Vanaf 1834 lacht de fortuin Oostende toe. Dank zij Leopold I die regelmatig de stad bezoekt en er in de Langestraat een residentie heeft. Dank zij de spoorlijn Brussel-Oostende vanaf 1838. En vooral dank zij Leopold II die meer dan zijn steentje bijdraagt om vanaf de jaren 1870 de stad van de nodige infrastructuur te voorzien. Voortaan is de opgang van de stad niet meer te stuiten. De geul tussen de havenhoofden wordt verbreed, de staketsels verplaatst, de spuikom uitgegraven, er komen tijdokken, sluizen, een uitbreiding van de vissershaven voor de 160 vaartuigen, een goed ingerichte vismijn met spoorweg naar het station. De vestingen van de stad worden ontmanteld, wat ruimte biedt voor hotels, luxueuze villa's, handelszaken, een monumentale zeedijk en een casino. Het weststrand was al lang in concessie gegeven aan de stad. Nu wordt het uitgebaat, met een verlenging van de dijk en nog meer plaats voor hotels en villa's. De koning bouwt een chalet op een afgeplatte duin, verblijft er vaak, wandelt op de dijk en draagt bij tot het prestige van de stad. Rondom Oostende liggen tien oesterparken. Geen deftig diner zonder de "Ostendaises" of "Royales d'Ostende". Zes pakketboten verbinden driemaal daags Dover en Oostende. De "Prinses Clémentine" doet er drie uur over. Elke dag rijdt een internationale trein uit Wenen en één uit Parijs het zeestation binnen. Er komt een renbaan aan het Fort Wellington en een enorm Palace Hotel ernaast. Het Maria Hendrikapark (toen Bois de Boulogne) en het

* Aan Katja Dewaele-Wauters onze beste dank voor het gewetensvol overtypen en nalezen van het manuscript. Aan Paul Daled en Griet Maréchal onze welgemeende appreciatie voor hun kritische lectuur en suggesties.

(toen Koningspark) worden heraangelegd en uitgebreid. Het Stadhuis op het Wapenplein krijgt een beiaard waarop Jef Denijn komt spelen. Rond 1898 telt men 341.767 vakantiegangers. Op bepaalde dagen kan men ze niet allemaal logeren. Er wordt aangeraden zes maanden vooraf te reserveren.

Wanneer de belle époque aanbreekt en Georges Marquet uitbater van het Casino is, bereikt Oostende haar hoogtepunt. Het casino heeft nu een speelclub, een bloemenveranda, een leeszaal en wandelgangen voor tentoonstellingen met een wondermooi zicht op zee, strand en dijk. James Ensor exposeert er herhaaldelijk maar verkoopt niets, de Oostendenaars noemen hem "de zotte Ensor". Op dat moment zijn Leon Spilliaert en Constant Permeke ontluikende talenten die zoals Ensor in Oostende hun inspiratie vinden. Het is de Brusselse advocaat en kunsthistoricus Edmond Picard die voor Georges Marquet de programmatie van het casino verzorgt : opera's met grote diva's en concerten met werken gedirigeerd door de componisten zelf, zoals Saint-Saëns, Richard Strauss of Glazoenov. Het casino en de stad Oostende hebben hun eigen symfonisch orkest. Tussen 1905 en 1907 organiseert Picard 63 literaire lezingen over Vlaamse en Franse auteurs, gespreid over drie seizoenen. Bovendien komen zeebaden in de mode. De geneesheren bevelen deze aan. Het krioelt van badgasten.

De stad heeft een schouwburg, een Société Littéraire, een Cercle Cecilia, weldra een Bal du Rat Mort. De bars zijn niet te tellen. In Oostende amuseert men zich dag en nacht. Er is cultuur en ontspanning, muziek en dansgelegenheid, zon en zee. Het vissersleven bloeit langs de kaai, chique en gewone mensen wandelen op en af langs de havenhoofden en de dijk; de winkels in het centrum doen gouden zaken.

Door de maritieme handel, de visserij, het amusementsleven, de zeebaden, de kunst en de cultuur is Oostende de Koningin der badsteden geworden met een koning, de adel, de hoge burgerij en de internationale toeristen als vaste waarden. De aantrekkingskracht die van Oostende uitgaat is onweerstaanbaar. In de Westhoek is men daar niet ongevoelig voor.

2. De lokroep in de Westhoek.

De lokroep van Oostende dringt door in Gijverinkhove bij de familie Dewaele waar Louis een tabakswinkel heeft en 6 kinderen, en bij de familie Haverland uit Voormezele waar er 10 kinderen zijn waarvan één jong sterft. Op een paar na vestigen al die kinderen zich op het einde van de 19de eeuw in Oostende. De Dewaeles huwen, de Haverlands huwen en worden bedrijvig in de patisserie, een juwelierswinkel, het hotelwezen, in de tabakshandel, een restaurant, in de vis- en oesterhandel en in een stoffenwinkel. Zo worden met elkaar verenigd de families Dewaele, Haverland, Lootvoet, Van Dooren, Beemelmans, Van Hille, Libert, Kockerols, De Neve en Van Graefschep. De familiale banden tussen al die families zijn en blijven zeer hecht, zelfs wanneer sommigen hun heil in Brugge, Gent en Brussel zoeken. Jérôme Haverland, onderwijzer en schooldirecteur, wordt slachtoffer van de politieke strijd tussen katholieken en liberalen en wijkt uit naar Aardenbrug om daar brouwer te worden.

3. In het Anker : van Camille naar Valentin

In 1889 richt het echtpaar Camille Dewaele en Juliette Haverland dus een stoffenwinkel op die "In het Anker - A l'Ancre" heet, op de hoek van de Kaaistraat en de Wittenonnenstraat, op de Groentemarkt in Oostende. Ze zijn allebei 22 jaar oud. In 1895 wordt een zoon geboren, Valentin. En in 1898 een dochter, Alice. De taal die in het gezin gesproken wordt is het Frans. Het is inderdaad de dominerende taal in Oostende, de taal van het prestige, van het openbaar leven, van de hogere burgerij en van de rijke klanten. Wie ambitie heeft, wie de sociale ladder wil opklimmen, kortom erbij wil horen, gedraagt zich zoals de hogere burgerij en volgt het Franssprekend model. Het onderwijs is weliswaar tweetalig en iedereen spreekt ook West-Vlaams. In 1902 overlijdt Camille schielijk aan tuberculose. Hij is 33 jaar oud en wordt begraven het oud kerkhof van Oostende, Nieuwpoortse steenweg. Juliette zet de zaak alleen voort, dynamisch en met kennis van zaken. Ze heeft wel een opvolger in Valentin, maar die is pas 7 jaar oud. Hij moet zo spoedig mogelijk worden klaargestoomd voor zijn rol als handelaar. Hij volgt lager middelbaar onderwijs aan het atheneum te Oostende. In 1909 schrijft hij op een los blad uit een schrift : *Je voudrais être grand, déjà travailler, avoir une moustache et une barbe, diriger déjà le commerce, être marié, avoir une bonne petite femme et de bons enfants.*

V. Dewaele

Valentin moet zich toelekken op een handelsopleiding. Van 1909 tot 1912 studeert hij te Antwerpen aan het Institut Rachez d'Anvers, ook Lycée d'Anvers genoemd, gekend om zijn commerciële vorming. De directeur is J. Coppens. Valentins resultaten zijn goed : hij is 3de op 15 leerlingen. De onderwezen vakken zijn : Français, Néerlandais, Anglais, Histoire, Allemand, Géographie, Arithmétique, Géométrie élémentaire, Physique, Sciences naturelles, Commerce et Sténographie. Facultatief zijn schermen en pianospelen. Valentin volgt het vijfde, vierde en derde jaar, maar studeert niet af. Hij zal daar later spijt van hebben, want daardoor kan de officiersschool hem niet aanvaarden. De praktijk dringt. In april 1912 reeds loopt hij stage in Berlijn, in de grote confectiezaak Schwab und Schwarzschild, Krausenstrasse, 25-28. Hij logeert bij Frau Wollmann. Hij leert stoffen snijden, de klanten bedienen, etiketten schrijven, inpakken, Duits spreken, etalages maken en boekhouden. Zijn mentor schrijft aan zijn moeder :

Schwab und Schwarzschild 30 mai 1912

Chère Madame,

Je suis heureux de pouvoir dire que votre fils Valentin se porte très bien, qu'on l'aime partout et que ces messieurs sont très contents de son ouvrage. Il emploie très bien son temps. Dans la langue il fait des progrès très rapides. D'après mon avis, on peut déjà dire aujourd'hui avec sûreté qu'il sera bon commerçant un jour, et qu'il justifiera certainement toutes vos espérances....

Max Levy

Na deze intense praktische opleiding is hij klaar om zijn plaats naast zijn moeder in "In het Anker" in te nemen. In december 1913 is hij 18 jaar oud en terug thuis. Er werken op dat ogenblik 5 winkeljuffers : Marie Vercamer, Germaine, Jeanne, Berthile en Alida. Men verkoopt niet alleen stoffen, maar zoals op de winkelgevel staat : "Draperies - Nouveautés - Lingeries - Articles de Blanc" en verder zakdoeken, katoen, vlaggen, madapolam (Indische katoenen stof), keukendoeken, tafellakens, handdoeken, kindermantels, rokken, reisdeken, enz..

4. Oorlog en vlucht

Op 4 augustus 1914 vallen Duitse troepen België binnen en op 17 oktober zijn ze in Oostende. De helft van de bevolking slaat vanuit Oostende, Nieuwpoort en Calais op de vlucht richting Engeland in maalboten, treilers, sloepen, sleepboten, aan elkaar gebonden rijnaken. Er blijven amper 10.000 mensen in Oostende achter. Valentin en zijn zus Alice vergezellen oom Emile en hun tante Eudoxie Libert met haar 5 kinderen (Carlos, Willy, Renée, Rolande en André) en Mevrouw Spilliaert en haar dochter (moeder en zus van de schilder Léon Spilliaert). De Engelsen stellen gratis duizenden leegstaande woningen ter beschikking van de Belgische vluchtelingen. Het Belgisch Comité voor vluchtelingen in Londen wijst hen één van die woningen toe. Zo komt het elftallig gezelschap terecht in het stadje Deganwy, bij Llandudno, in Noord-Wales, in het onbewoonde maar gemeubileerde huisje van Mevrouw Connell. Weldra echter vinden de twee Spilliaerts een andere verblijfplaats en keert Emile Libert terug naar Oostende uit bezorgdheid voor zijn patisserie in de Kapellestraat, 3. Alice verblijft intussen in de Wycombe Abbey School op 50 km van Londen, de kinderen van Libert in de beste kostscholen, en Carlos, de oudste, gaat zelfs naar Oxford waar hij aan de universiteit geneeskunde studeert. Het onderwijs is gratis voor de Belgische vluchtelingenkinderen. Moeder Juliette Dewaele-Haeverland volgt pas enkele maanden later, zij heeft heel wat te regelen in Oostende in haar zaak. Op hardnekkig aandringen van Valentin verlaat ze uiteindelijk Oostende via Nederland, wat mogelijk is tot midden 1915, verblijft bij vrienden in Londen tot 1 januari 1916 en komt tenslotte ook in Deganwy terecht. Als de kinderen op kostschool zijn en Valentin in het leger is, verblijven er nog maar twee personen in Deganwy.

De familie heeft de beste handels- en vriendschappelijke betrekkingen met verschillende Engelse families : de Heer Knowles die de stoffenfirma Debenhams leidt, de Graveners van Ealing waar ze regelmatig hun vakantie doorbrengen, de families Singer, Phibbs en Eglington. Het is de Heer Knowles, hun leverancier van fijne Engelse stoffen, die familie geld voorschiet, dat pas na de oorlog moet worden terugbetaald.

5. De militaire loopbaan van Valentin Dewaele

Vrijwilliger op 12 april 1915, stamnummer 4878.

34 maanden aan het front, 10 maanden achter het front.

Ingelijfd in de 4de Artillerie Divisie, 59e Batterij.

Benoemd tot brigadier op 9.9.1917 en tot wachtmeester op 17.7.1918.

Gedemobiliseerd op 26 augustus 1919.

Oorlogsroute en standplaatsen :

13.04.15 Southampton

14.04.15 Le Havre

15.04.15 Caen

16.04.15 Saint-Lô, Caserne Bellevue - basisvorming infanterist

11.10.15 Saint-Quentin en Eu - vorming artillerie, 8e batterij

23.02.16 Naar het front bij Diksmuide, 4e Artillerie Divisie, 59e batterij

05.05.16 Rust in Bray-Dunes

15.05.16 Wulpen

19.06.16 1e verlof in Deganwy

26.06.16 Terug uit verlof

04.07.16 Nieuwpoort

20.12.16 Pervijze

24.02.17 Bootshoeke

10.03.17 Pervijze

18.03.17 De Panne

29.04.17 Woesten

04.05.17 Vlamertinge (Engelse sector)

03.06.17 Roesbrugge

01.07.17 Rust in Warhem

03.07.17 Rust in Loon plage

04.07.17 Rust in Marck

10.07.17 Rust in Oye

11.09.17 Adinkerke

12.09.17 Klein-Leisele

25.11.17 Nieuwkapelle

08.12.17 Stavele

23.02.18 Hondshoote-Killem-Linde

27.03.18 Pollinkhove

17.04.18 Woesten (karweien in Roesbrugge, Hondshoote, Busseboom, Krombeke)

- 29.05.18 Killem-Linde bij Hondskoote
Westvleteren - Roesbrugge - Killem-Linde
- 27.06.18 Stavele
- 29.06.18 Hoogstade-Pollinkhove
- 30.06.18 Nieuwkapelle
- 01.07.18 Izenberge
- 15.07.18 Camp du Cardinal Mercier in Alveringem, op weg naar Eu
(Frankrijk)
- 19.07.18 Eu, Camp de la Vierge. Vorming van 3e batterij van 105.
- 03.09.18 Naar het front van Eu naar Izenberge
- 27.09.18 Diksmuide : offensief wordt ingezet
- 05.10.18 Klerken
- 08.10.18 De IJzer overgestoken, opmars en bevrijding van België
- 16.10.18 Zarren-Linde
- 17.10.18 Torhout
- 18.10.18 Hertsberge, Kasteel Rappaert
- 26.10.18 Te voet en per fiets Hertsberge-Bruggge-Oostende en terug
- 01.11.18 Tielt
- 06.11.18 De Pinte
- 17.11.18 Overmere
- 20.11.18 Baasrode
- 23.11.18 Mechelen
- 24.11.18 Tremelo
- 25.11.18 Rillaar
- 26.11.18 Kermt
- 27.11.18 Vliermaal
- 28.11.18 Vreeren
- 30.11.18 Barchon
- 01.12.18 Thémistère
- 02.12.18 Welkenraedt
- 03.12.18 Nütheim
- 04.12.18 Aken
- 05.12.18 Eschweiler
- 07.12.18 Jülich
- 09.12.18 Jüchen
- 15.12.18 Krefeld (Willich) - Bezetting
- 15.05.19 Terug in België - Etterbeek
- 26.08.19 Gedemobiliseerd

6. Briefwisseling en notitieboekjes

Valentin schrijft graag en weet dat zijn brieven vanaf het front essentieel zijn om het moreel van zijn moeder op peil te houden. Hij zendt haar aldus 384 brieven en nog eens 66 brieven naar Alice. Zijn moeder is wanhopig omdat Deganwy niet bepaald een prettige plaats is, omdat Eudoxie, haar zus, weliswaar een vrolijke maar ook autoritaire persoon is, omdat ze na haar man nu ook haar handelszaak kwijt is, die na 25 jaar hard werken dreigt verloren te gaan, omdat haar dochter op kostschool is en haar zoon aan het front, dus zo goed als verloren. De brieven houden haar recht. Valentin komt tijdens de hele oorlog slechts zes maal met verlof : geen enkele keer in 1915, tweemaal in 1916, driemaal in 1917 en éénmaal in 1918. Zijn moeder schrijft ook veel terug, maar daarvan zijn slechts 19 brieven bewaard, alle gedateerd vanaf oktober 1918. Het spreekt vanzelf dat een soldaat niet jarenlang met een pak brieven kan rondlopen. De collectie brieven, soms ook van familieleden of vrienden, werd opgeborgen, vergeten en na 77 jaar bij een zolderopruiming teruggevonden. Ze zijn in goede staat, geschreven met potlood of inkt op behoorlijk briefpapier of op onogelijke blaadjes van allerlei oorsprong. De frequentie van de brieven maakt er een waar dagboek van een artillerist van, weliswaar met de feiten in een fraaier daglicht geplaatst dan in werkelijkheid, gezien de affectieve en bijna therapeutische bedoeling ervan.

Bovendien zijn ook Valentins vier notitieboekjes bewaard gebleven. Die lagen heel zijn leven lang in de lade van zijn nachtkastje. Hij herlas ze elk jaar op 11 november. Eentje is het handboek van de artillerist : "Règlement général pour l'Artillerie de Campagne. Service des Bouches à Feu. Canon de 105 long", volledig met de hand overgeschreven. Het tweede bevat het morsealfabet, zijn rekeningen en aankopen, de voorwerpen die hij zich bij de volgende vakantie in Engeland zou aanschaffen (zoals "grammaire allemande, grammaire anglaise, éperons, rasoir de sécurité, ink tablets, zuidwester, films, pipe à couvercle, chocolat, chicorée, confiture, tabac, cigarettes, cigares"). Verder nog de adressen van vrienden, soldaten, familieleden, de datum waarop hij hen een brief heeft geschreven en de lijst van de kledingstukken die naar de was zijn ("2 chemises, 2 caleçons, 3 paires de chaussettes, 2 essuie-mains, 4 mouchoirs"). Tenslotte de coördinaten vanuit zijn observatieposten om het vijandelijk artillerievuur te lokaliseren. Het derde boekje loopt van 27 juni 1916 tot 20 juni 1918, en het vierde is een Engelse "Collins' Ruby Diary" dat de periode van 22 juni 1918 tot 31 december 1918 beschrijft.

7. Van Groentemarkt naar Wapenplein

Op 26 januari 1919 staat Juliette weer op de kaai in Oostende. Met heel wat textiel uit Engeland start ze na enkele verbouwingswerken aan haar eigendom, twee winkeltjes op het Wapenplein, opnieuw haar handelszaak, een nieuwe "In het Anker", met de hulp van Alice en raadgevingen per brief van Valentin. Huis en winkel op de Groentemarkt zijn leeg : de familie heeft de meubels weggehaald en gered, Maria Vercamer heeft bijna alles voor eigen rekening verkocht, er is een begin van vervolging tegen haar, die echter op een minnelijke schikking uitloopt. Eind augustus 1919 werkt Valentin opnieuw in de winkel. Oostende kent weldra een nieuwe bloei. In 1926 wordt "In het Anker" op het Wapenplein gesloopt en weer opgetrokken tot een gloednieuw volledig uit beton gemaakt gebouw in art déco stijl, met een moderne winkel beneden en 4 flats erboven. Valentin huwt op 11 januari 1927 met Annette Pleyn, dochter van de bekende Oostendse dokter, Irmin Pleyn, hoofdman van de Sint-Sebastiaansgilde en medestichter van de Bal du Rat Mort. Op 18 mei 1940 stuurt Valentin zijn vrouw en kinderen, Jacques en Marcel, naar Frankrijk, zodat ze aan de bombardementen van de stad ontsnappen. Hijzelf echter heeft zijn les geleerd van zijn moeder in de vorige oorlog : je huis in geen geval verlaten ! Hij blijft dus ter plaatse en redt inderdaad "Het Anker" uit de vuurpoel van heel het stadscentrum in de laatste week van mei 1940 door met enkele mannen uit de buurt de houten rolluiken van zijn winkel te besproeien met emmers water, door de gordijnen op de verdiepingen neer te halen wanneer ze vuur beginnen te vatten doorheen de kapotte ruiten, en door tenslotte met eigen handen een pas gevallen en nog sputterende brandbom vanop het zinken dak zeven hoog naar beneden op straat te gooien.

Valentins moeder overlijdt in 1941. De handelsfunctie van "In het Anker" houdt op in 1968. Valentin sterft in 1982, 87 jaar oud. In 1996-1997 wordt het gebouw door zijn twee zoons volledig gerenoveerd. Thans is het Gemeentekrediet op de benedenverdieping gevestigd.

8. De strategie

In 1914 telt het Belgische leger 50.000 soldaten. De strategie steunt op forten. Er wordt heldhaftig weerstand geboden tegen de Duitsers in de forten van Luik, Namen en Antwerpen in augustus en september 1914. Even wordt er aan gedacht het leger terug te trekken naar Antwerpen en daar een bastion te vormen, Churchills idee. Er grijpen hevige uitvallen plaats door de daar gelegeerde troepen. Rond Dendermonde en Aarschot wordt er verwoed gevochten. Intussen zijn één miljoen vluchtelingen op de baan, richting Frankrijk, Engeland en Nederland. Het geallieerd commando zou de troepen die zich uit Antwerpen moeten terugtrekken liefst rond Rijsel en Calais opstellen, of zelfs uitstrooien langs het 1000 kilometer lange front, tussen de Franse en Engelse eenheden. Koning Albert, opperbevelhebber van het Belgische leger, omzeilt heel diplomatisch de geallieerde plannen, en trekt van Antwerpen over Oostende en langs de kust naar Nieuwpoort. Hij stelt op 15 oktober zijn zes divisies op achter de IJzer met uitdrukkelijk bevel aan zijn generaals om in geen geval nog tot terugtocht over te gaan, op straffe van de zwaarste sancties. Maarschalk Foch, coördinator van legereenheden op het noorderfront, aanvaardt op 16 oktober bij een ontmoeting met de koning de logica van deze oplossing. De IJzer zou de sleutelpositie zijn die de Kanaalhavens, Boulogne, Calais en Duinkerke, verdedigt. Op 29 en 30 oktober beveelt de koning de sluizen van het Noorderkanaal te openen en aldus 25 km² land onder water te zetten. Dit doet het Duits offensief in de modder wegzakken en versmalt tegelijk het Belgisch front. Het manoeuvre zorgt ervoor dat een omsingelingsbeweging langs de linkerkant van het front niet meer kan, want daar is de zee, maar ook dat het Belgisch leger op nationaal grondgebied blijft, onder Belgisch commando, en hopelijk meer gemotiveerd dan in een vreemd land.

De strategische opvattingen van de koning en van de Franse bevelhebbers Joffre en Foch verschillen grondig. De koning is van oordeel dat men rekening moet houden met de krachtsverhoudingen en slechts een offensief mag ondernemen als die verhoudingen gunstig zijn en gekend. Vervolgens voorziet hij dat dit een lange oorlog wordt met een frontlijn die voor jaren vastligt. Tenslotte dat er slechts een einde aan kan komen door een compromis of de totale, wederzijdse uitputting.

De Franse generaals gevormd door de Ecole polytechnique of de Ecole supérieure de guerre of zelf professor in die instituten hangen

de theorie aan dat de oorlogsvoering offensief moet zijn met maximaal gebruik van menselijk materiaal. Ze gooien dan ook herhaaldelijk honderdduizenden mensen in het oorlogsgewoel, met evenveel doden op weinig dagen. Koning Albert is er zich wel van bewust dat hij zich dat niet kan veroorloven. In één veldslag zou zijn leger van de kaart geveegd zijn. Hij wimpelt dus voorzichtig, diplomatisch, maar beslist elke druk af om belangrijke lokale offensieven in te zetten. Pas wanneer de Amerikanen hun enorm gewicht in de schaal gelegd hebben en over heel het 1000 kilometer lange front de aanval wordt afgekondigd, wat op 28 september 1918 gebeurt, rukken de Belgische divisies op. Eén vierde van de mannen raakt gewond of sneuvelt. In 1918 beschikt koning Albert over 130.000 soldaten, waarvan volgens sommigen 80 %, volgens de anderen 66% Vlamingen. Dit is het kader waarin Valentin, oorlogsvrijwilliger weldra in de 4° A.D., 59° batterij, in 1915 zijn plaats inneemt en zijn krijgstocht aanvangt. Krijgstoet die gepaard gaat met een ononderbroken brievenstroom naar zijn moeder. Om de twee à drie dagen schrijft hij haar een brief omdat hij graag schrijft, maar vooral omdat hij haar moreel wil steunen in die moeilijke oorlogsomstandigheden.

Het voorspel (1914-1915)

De eerste brief van de toekomstige IJzerfrontsoldaat Valentin Dewaele aan zijn moeder dateert van 20 oktober 1914. Zijn zus Alice en hij zijn net in Engeland aangekomen op de vlucht voor de Duitse invasie. Hun moeder verblijft voorlopig nog in Oostende om haar zaken te regelen.

Aubrey Cottage, Deganwy, North Wales, 20/10/1914

Très chère Mère,

Bien étonnée tu seras sans doute de recevoir de mes nouvelles du fin fond du pays de Galles.

Lorsque je suis arrivé à Londres, j'ai été loger chez monsieur Gravener pour quelques jours. J'avais arrangé avec Tante d'habiter chez elle. J'y étais depuis deux jours lorsqu'Oncle Emile est arrivé. J'étais bien triste que tu n'étais pas avec lui. Entre-temps j'allai chercher une place chez Debenhams¹. On m'a accepté mais avec assez de difficulté, car on n'avait besoin de personne. On allait me donner 10 shillings par semaine et je devais entrer le lundi. Entre-temps nous avons appris qu'on donnait aux réfugiés des maisons pour rien. Mais moi j'avais déjà une place, et j'avais le loyer et la nourriture pour rien, j'allais tout chercher avec des bons. Finalement j'ai quand même décidé de partir avec l'oncle et sa famille, Mme Spilliaert et sa fille, de la rue de la Chapelle. J'ai écrit une lettre polie chez Debenhams pour m'excuser, j'ai donné tout mon argent à Monsieur Knowles² que j'ai déjà rencontré plusieurs fois, et si j'en ai besoin, je n'ai qu'à lui écrire. Nous sommes arrivés à Deganwy au pays de Galles en 6 heures. On nous a fait une ovation lorsque nous sortions du train, une auto nous attendait. Nous habitons un magnifique cottage près de la mer et des montagnes. Ils font tout ce qu'ils peuvent pour nous distraire, excursion en canot automobile sur la rivière, concert patriotique à Llandudno, une petite ville un peu comme Ostende, tout près d'ici. Vraiment les Anglais sont admirables envers les Belges, partout nous sommes traités avec tant d'égards !

Il ne manque plus que toi, chérie. J'ai bien peur qu'on ne bombarde Ostende. Pourquoi ne quittes-tu pas ? Au plus vite ? Laisse le frère d'Alida³ chez nous. Sauve-toi vite en Hollande, petite Mère, je t'assure, j'ai peur.

Reçois, chère petite mère, mille et mille baisers de ton fils qui t'aime bien ainsi

1 Groot handelshuis in textiel (Londen).

2 Directeur van Debenhams.

3 Eén van de winkeljuffers van "In het Anker".

que Oncle et Tante et leur petite famille qui te remercient beaucoup de tes soins pour leurs affaires.

Valentin

Valentins moeder smeekt haar zoon om zich niet als vrijwilliger te laten inlijven, want het zijn allemaal schelmen en schavuiten die naar de oorlog trekken, schrijft ze. Als hij toch zou opgeroepen worden moet hij haar beloven alles te doen wat mogelijk is om niet naar het front te moeten. "Ik heb al mijn man verloren, ik heb mijn zaak verloren, en als ik jou nog verlies, dan stort mijn wereld volledig in. Weet je wat je doet? Zeg dat je zeer bijziend bent, dan stoppen ze je in een bureautje".

Valentin's antwoord luidt als volgt:

Quelle idée tu as, chérie, de vouloir que je dise que je ne vois presque plus? Ne penses-tu pas que les médecins peuvent voir à l'oeil si on est myope ou non? Quand on est très myope, on a l'oeil rond comme une boule. Et si on me met devant les yeux des verres plus forts, il me serait impossible de voir quoi que ce soit. Tu sais aussi que je n'userai pas de ces moyens, du moins jusqu'à maintenant. Chacun a ses goûts. Les miens sont bien simples, c'est d'aller au front quand j'y serai désigné, sans tâcher de m'y soustraire. Je vois que tu es découragée. A lire ta lettre on dirait que tu ne me verras plus. Il faut avoir du courage. Moi je suis plus que persuadé que nous nous reverrons et que nous pourrons mener de nouveau notre agréable vie à Ostende. Je suis presque sûr que pour le mois de novembre Ostende sera débarrassée des poux gris.

Op 12 april 1915 tekent Valentin als oorlogsvrijwilliger en op 13 april steekt hij het Kanaal over, Southampton-Le Havre op 6 uur, en neemt dan de trein naar Caen en de kazerne Bellevue in Saint-Lô in Normandië. Van nu af aan schrijft hij om de 2 à 3 dagen een brief aan zijn moeder die ondertussen via Nederland Londen bereikt, er een jaar bij vrienden verblijft, maar uiteindelijk op 1 januari 1916 zoals haar zus Eudoxie naar Deganwy in Noord-Wales trekt. Ze heeft haar winkel in Oostende in november 1914 toevertrouwd aan haar hoofdverkoopster Maria Vercamer. Zoals vermeld werken er nog vier andere meisjes, Germaine, Berthile, Jeanne en Alida.

Het wetsbesluit van april 1915 bepaalt dat het contingent van de lichten van miliciens voor 1915 voor de duur van de oorlog bestaat uit alle Belgen tussen 18 en 25 jaar oud, lichten 1910 tot en met 1916, d.w.z. die geboren zijn tussen 1 januari 1890 en 31 december

1896, die nog niet onder de wapens zijn en zich bevinden in onbezette West-Vlaanderen, in Frankrijk of op de Britse eilanden.

Maar Valentin is vrijwilliger, geen milicien. Hij wil niet met de vinger gewezen en voor "embusqué" uitgescholden worden.

Ma très chère petite Mère,

Nous voilà arrivés par un temps superbe à destination. Nous sommes logés dans une grande caserne avec des soldats français, recrues de 1916. Vraiment ce ne sont encore que des enfants, ils ont tous l'air si jeunes. La plupart sont cependant de solides gaillards, car ce sont presque tous des campagnards.

Pour le moment nous dormons sur de la paille avec chacun une couverture. C'est très gai. Dans une quinzaine de jours ou un mois, nous aurons des paillasses. Comme nourriture jusqu'à maintenant, ce n'est pas fameux. Le matin nous recevons du café et un grand morceau de pain, le midi de la soupe et de la viande et le soir des pommes de terre avec de la sauce. Tout ça serait parfait si nous avions au moins des tasses ou des gamelles et des couverts. On doit donc manger son pain sec et prendre la pomme de terre et la viande en main.

L'exercice est fatigant, mais je me plais bien. Les sous-officiers et les instructeurs sont très gentils, mais les officiers sont de jeunes blancs-becs qui sortent de l'école de sous-lieutenants et qui font beaucoup de leur poire.

Voici mon adresse :

V. Dewaele

Soldat volontaire

5e Compagnie, Saint-Lô, Manche.

Weldra gaan de soldaten op zoek naar lege cider- en wijnflessen om de soep in op te scheppen, en naar jampotten voor het vlees en de aardappelen. In de kazerne is het water niet drinkbaar, maar er zijn filters. Helaas zijn die filters voor de Fransen, niet voor de Belgen die dus verplicht zijn sifon- en ciderflessen te kopen tegen 15 cent, of wijnflessen tegen 75 cent. Met een soldij van 3 Fr. per week schept dat wel problemen. Geleidelijk aan arriveert dan toch de uitrusting, krijgen ze hun inspuitingen, hun extra-korte haarsnit, klompen voor binnen de kazerne en laarzen voor buiten, een wit katoenen pak voor de oefeningen, en een donkerblauwe jas met grijze pantalon om uit te gaan.

Op 25 april vertrekken de soldaten van de lichte 1914 die nog in de kazerne verbleven naar het front. Ze hebben vijf maanden instructie achter de rug.

Ce fut un beau spectacle que de voir tous ces jeunes gens partir en chantant, drapeaux belges au canon de leur fusil, et étendard belge en tête, que la ville de Saint-Lô a offert aux troupes belges. Nous les avons accompagnés à la gare, et arrivés là nous avons fait la haie.

Chère petite Mère, ne pourrais-tu pas m'envoyer de temps en temps "L'Indépendance"⁴, et chaque semaine le "Daily Mirror" du dimanche, ainsi qu'un demi-kilo de tabac, quelques cigarettes et des cigares : il n'y pas de droits à payer.

25/04/1915

Wie wat geld krijgt van thuis eet 's avonds uit. Beetje bij beetje organiseert Valentin zijn leven. Met drie Antwerpenaars, zoons van een conservenfabrikant, een koffiemakelaar en een expediteur, huurt hij een kamer in de stad, 24 Fr. per maand, dus 6 Fr. per man, om van wat privacy te genieten, om te schuilen, een tafel te hebben, te eten, te schrijven en een dutje in een echt bed te doen op feestdagen. Ze moeten wel om 22 u terug in de kazerne zijn. Aanleiding van het plotse gesjouw was een grondige inspectie van de kamers.

Alles was in orde, maar :

L'inspection se passe normalement, mais tout à coup ce cochon de lieutenant nous dit que pour demain toutes les valises doivent avoir disparu. J'ai tout de suite porté ma valise au restaurant où je mange d'habitude et avec trois amis nous avons loué une chambre pour nous faire un petit chez soi. J'espère que tu ne désapprouveras pas cela.

Avec tristesse je dois te dire que mon argent est déjà épuisé, mais ça changera maintenant, je connais mieux la ville. J'ai décidé de dépenser 2 F par jour, donc 60 F par mois. Comptons 1.25 F pour le dîner le soir. Avec les 0.75 F restants je dois me payer la lessive, la confiture et la boisson, car on ne reçoit rien à la caserne. C'est peu mais je tâcherai de suffire. Si tu voulais m'envoyer une lettre recommandée avec cet argent, ça arrive en trois ou quatre jours.

16 mai 1915

Als Majoor de Granville het bevel overneemt, verbetert meteen het eten (er komt rijst in de bouillon), ondernemen de rekruten al zingend lange marsen, lopen, schieten, zwemmen in de Vire, sluipen

4 L'Indépendance Belge = Franstalig weekblad bestemd voor de Belgen in Engeland.

door modderpoelen, defileren in de stad met of zonder muziek en krijgen eindeloos veel theorielessen.

A trois heures : théorie. Un sergent nous donne un cours de morale... Tu devines comme cela doit être beau et intéressant. Il nous parle du roi, qu'on doit obéir sans murmure, et que la vie est dure au front. On a ri tout le temps tellement son discours était bêtement dit et ridicule. Après, nous avons dû chanter des airs patriotiques, des Tipperary etc. Et pour la centième fois on apprend où est le nord, les lois militaires, les grades. On donne toujours la même chose à la théorie. C'est parce qu'il y a tant de gens bêtes ou qui ne veulent pas apprendre. Alors on le répète jusqu'à ce qu'ils le sachent.

Il faudrait nous voir lorsqu'on charge à la baïonnette : on doit courir à toute vitesse et enfoncer le baïonnette dans un sac en criant "Vive le Roi" et d'autres choses de ce genre.

28/05/1916

Zes maanden lang duurt de militaire vorming.

Begin oktober 1915 komt er beweging in de kazerne. De Belgische soldaten moeten eruit, want de Belgische regering heeft geen geld meer voor de huur van de kazerne. De mannen worden ingedeeld in groepen. Men vraagt vrijwilligers voor de mitrailleurs. Er zijn er genoeg. Valentin gaat niet in op het dringend verzoek van zijn beste vrienden om samen met hen te vertrekken naar de mitrailleurs. "Vooral niet bij de mitrailleurs" had zijn moeder hem uitdrukkelijk gevraagd. Ze was in Victoria Station in Londen getuige geweest van de aankomst van een trein Belgische gewonden, allemaal mitrailleurs terug van het front. Het was zo verschrikkelijk om zien dat de duizend aanwezigen huilden.

Saint-Lô, le 3 octobre 1915

Ma très chère Mère,

Comme les événements se succèdent avec rapidité !

Voilà maintenant que je suis proposé pour l'artillerie. Que dis-tu de cela, ma chère petite Mère ? Pour ma part, ça m'irait, surtout quand je songe à toi. Il faut savoir que l'on est moins exposé qu'à l'infanterie. On est derrière les tranchées, ça dit tout. Je ne veux pas dire qu'on ne court aucun danger, loin de là, mais il est beaucoup moins grand qu'à l'infanterie. Il y a encore un autre point qui te fera plaisir, c'est que je n'irai au front que dans deux mois au moins.

Maintenant je t'embrasse, chérie, tendrement en attendant avec impatience ton jugement, si j'ai bien fait ou mal fait, car j'ai fait pour le mieux, en pensant à toi et non à moi.

Ton Valentin.

Op 10 oktober 1915 reist hij in een bomvolle wagon met zowel burgers als militairen, soms vastgekoppeld aan goederentreinen, van Saint-Lô naar Eu, Seine-Maritime, bij Dieppe. De verplaatsing van 200 km duurt 24 uur. Eu is geen kazerne, maar een kamp zonder vaste nederzetting. De soldaten logeren in groepjes in hoeven, schuren, stallen, zolders of verlaten fabrieken. Ze hebben een uitstekend contact met de boeren. Ze zitten 's avonds met hen aan lange tafels, drinken cider en eten taart. Ze krijgen paardrijles en leren kanonnen bedienen.

Je m'amuse très bien ici, nous menons une vie de rentiers, si l'on peut dire. J'ai fait ma petite promenade à cheval, maintenant je me repose. Tu ne t'imagines pas combien ça fatigue au début, tu sais bien où. Chaque jour il y a des quantités d'hommes qui vont à la visite, montrer leur ... qui est ouvert. J'ai de la chance car je n'ai encore rien, mais je ne dois pas me vanter⁵. Tu devrais voir notre démarche maintenant, c'est comme des oies, surtout quand on vient de descendre de cheval.

J'ai bien reçu la confiture, le crayon, la pipe, la lampe de poche et les 80 F. Ne pourrais-tu pas m'envoyer des chaussons pour mettre aux pieds la nuit, 6 mouchoirs kakis comme j'ai acheté avant de partir, mais pas des rouges, un baaitje en laine, un caleçon en laine, mais surtout pas trop grand, sinon on se blesse quand on va à cheval. Il commence à faire très froid.

26/10/1915

Nu leren ze kanonnen trekken met de paarden en krijgen ze theorieles over het geschut. Men vormt richters, waarnemers en telefonisten. Van de Heer W.H. Knowles uit Londen⁶ ontvangt Valentin een felicitatiebrief:

London, 27/10/1915

Dear Valentine,

- 5 Door het paardrijden vormen er zich bloedblaren op het achterwerk; deze worden met jodiumtinctuur behandeld.
- 6 Mr. Knowles is directeur van Debenhams, textielleverancier van "Het Anker".

I was much pleased to receive your kind letter and to hear from your experiences and your hopes and expectations. And I am pleased you are a volontaire instead of a forced soldier and so must be. I hope you will be able to do what you can for your country and that you may not receive injuries.

To us the war seems destined to be a long one, as the Allies seem to be without munitions and are being chiefly supplied with them from America.

England is slow to move but just as hard to stop. We pray for the Allies' success for it is the just cause and God's blessing must be on their side.

We shall always be pleased to hear from you.

Sincerely yours,

W.H. Knowles

Van Maurice Lejour, zijn beste vriend, ingenieur uit Brussel, krijgt hij een kaartje:

Cher Valentin,

Après toutes mes démarches, me voici enfin au front. J'y suis déjà depuis quelques jours, donc je sais comment ça marche. La vie au front est beaucoup plus agréable que dans les camps d'instruction. On y a une bien plus grande liberté, et on te laisse tranquille. Et à Eu, comment ça va ? Fais ton possible pour aller à la 60e batterie, non pas pour y devenir gradé, car ça c'est de la blague, mais bien parce que c'est celle où le milieu est le plus civilisé à Eu. J'y étais et je m'y suis très bien trouvé. Suis au repos depuis 3 jours et j'ai rencontré ton cousin, Henri Van Graefscheppe avec qui j'ai fait une bonne sortie. Mais figure-toi que ce lascar se flanque des cuites chaque jour ! Tu ne peux imaginer de soldat plus indiscipliné que lui. Il est tordant. Inutile de te dire qu'il est plein de santé. J'ai rencontré hier toutes les anciennes connaissances de Saint-Lô en route pour le front. Donne-moi l'adresse de ta maman. Si je vais à Londres en congé, j'irai lui dire bonjour.

Cordialement à toi,

Maurice Lejour 60e batterie 4D.A.

En campagne

28/10/1915

Valentins moeder verkeert in de grootste onzekerheid omtrent haar verder verblijf in London of terugkeer naar Oostende. Mag men Maria Vercamer vertrouwen ? Oorspronkelijk werd gedacht aan een oorlog van 6 maanden. Geleidelijk aan begint men in te zien dat het

langer, misschien zelfs heel wat langer zal duren. Ze vraagt een reis-
pas aan om over Nederland naar België terug te keren. Emile Libert
en Henri Van Graefscheppe senior zijn al teruggekeerd. Valentin
raadt het haar ten zeerste af: "Akkoord, je zal zelf op de winkel letten
en voor onze bezittingen zorgen, maar anderzijds riskeer je je leven.
Oostende is een militaire basis, zal beschoten en gebombardeerd
worden. Een vriend van mij, korporaal, heeft zijn huis en zijn familie
verloren tijdens een beschieting van Oostende. Je leven is belangrij-
ker dan je goederen. Bovendien zal je Alice en mij niet meer zien,
terwijl we elkaar in Engeland gemakkelijk kunnen ontmoeten.
Telkens als ik verlof heb kom ik naar jou. Als je niet gelukkig bent in
London bij al die vreemde families, waarom trek je niet naar
Deganwy, Noord-Wales, waar toch ook je zus en je neven en nichten
zijn ?" Pas op 28 december 1915 beslist Valentins moeder naar
Deganwy te reizen en zich daar te vestigen in afwachting van het
einde van de oorlog.

St Quentin, 1r novembre 1915

Ma bien chère Mère,

*Aujourd'hui c'est la Toussaint, nous avons service de dimanche, ce qui nous
donne deux dimanches de suite. Aujourd'hui j'ai bien pensé à ce que nous fai-
sions les autres années à ce moment, aussi j'ai songé à mon petit père⁷ qui
dort là-bas si loin, sans que nous ne puissions lui porter une fleur. J'ai fait
un tour dans le cimetière du village, pour voir un peu de quelle façon on gar-
nit les tombes dans ce pays-ci....*

Ondertussen stelt Valentin alles in het werk om verlof te krijgen. Dat
krijg je echter alleen als je familie of gastfamilie je uitnodigt en dus
een verlofaanbod richt tot de soldaat. Dan pas verschijn je bij de
commandant op het rapport en formuleer je officieel je aanvraag.

St Quentin, le 10/12/1915

Ma chère petite Mère,

*Je suis bien triste de te dire que mon congé n'est pas accordé, le motif n'étant
pas assez grave. Pour avoir une permission il faut quelqu'un de gravement*

⁷ Camille Dewaele, overleden in 1902, op 33-jarige leeftijd, aan tering en begraven
in het oud kerkhof, Nieuwpoortsesteenweg in Oostende.

malade et un certificat du médecin attestant la vérité. Que veux-tu, on ne donne pas de permission tant que l'instruction n'est pas achevée. Lorsque celle-ci sera achevée, on n'en donnera pas davantage, sous prétexte qu'on est prêt à partir au front d'un moment à l'autre.

Voilà 8 mois que je suis à l'armée, jamais une punition, et quand je demande un congé, il est encore refusé. Mais que veux-tu, c'est l'armée et j'espère que lorsque je serai au front, j'en aurai plus facilement. Sais-tu ceux qui reçoivent un congé ? Ceux qui sont recommandés par un ministre ou un général.

En tout cas, ne viens pas ici. Pour un si long voyage que tu ferais, je ne pourrais qu'être un ou deux jours avec toi. Cela ne vaudrait vraiment pas la peine de dépenser tant d'argent.

Ne pense pas que je suis découragé pour cela, loin de là. Il est vrai qu'au moment même j'ai ressenti un peu de rancoeur contre l'armée, et ceci pour la première fois que j'y suis. Mais maintenant c'est passé. A quoi bon se lamenter ? Il vaut mieux être insouciant et ne plus y penser.

Quand recevrai-je les mouchoirs kakis et ma pipe, une bonne pipe s.v.p. ?

Allons ma chère petite mère, prends beaucoup de courage, fais comme moi et tout ira bien.

Ton fils qui t'aime,

Valentin

Het krijgsbedrijf (1916)

Ondertussen zijn de twee broers van Maria Vercamer, Daniel en Julien op bezoek gekomen in Londen bij Valentins moeder. Ze heeft hun reistickets betaald en de stad getoond. Ze zijn allebei soldaat in de infanterie. Hun ontvangst in Londen heeft heel wat gekost, maar ja, als hun zuster Maria goed de zaak behartigt in Oostende, is dat de moeite waard.

Valentins opleiding tot artillerist heeft vier en een halve maand geduurd. Op het programma stonden paardrijden, galop en roskammen, de stallen uitmesten, op de kanonnen rijden, theorie over het geschut, kanonnen opstellen en richten. Na Nieuwjaar 1916 mag Valentin eindelijk en voor het eerst met verlof, na 8 maanden ononderbroken dienst en één bezoek aan de cinema. Op 26 februari vertrekt zijn artillerie-divisie per nachttrein van Eu naar het front, 200 kilometer, 10 uur.

Zijn eerste brief van aan het front is aan zijn zus gericht. Zij verblijft nog altijd in de Wycombe Abbey School.

Belgique, 27/2/1916

Ma bien chère Alice,

Je suis bien arrivé au front après toute une nuit de voyage pour faire 200 km. Je suis en pays de connaissance. La vie semble bien agréable ici. Il faut travailler dur quelquefois, mais quand c'est fini on a beaucoup de repos également. Et puis, il n'y a pas trop de danger ici à l'artillerie. Nous sommes logés dans des cantonnements comme à Saint-Quentin. Mardi je vais à la batterie. C'est une véritable forteresse, paraît-il. Maintenant je suis au repos. Nous sommes arrivés que tout était blanc de neige. Il fait un froid de loup. Nous n'avons qu'une couverture par personne que nous partageons à deux. Nous avons donc deux couvertures et deux capotes par lit de deux. Notre commandant semble très bon, ainsi que les autres gradés. C'est une très bonne batterie. Voici mon adresse : V. Dewaele, 59e batterie, A19. Armée belge en campagne. Maurice Lejour que tu dois connaître est à la 60e. Il habite la ferme d'à côté. Il est observateur, c'est assez dangereux, mais intéressant. Reçois, ma chère Alice, de bons baisers de Valentin.

Voortaan mogen er in de brieven geen plaatsnamen meer vermeld worden. Er worden dus omschrijvingen gebruikt, zoals "We zitten nu in je geboortedorp" (Voormezele) of "in de geboortestad van Tante"

(Ieper), "We moeten van V. naar P.". (van Veurne naar Poperinge). Valentin krijgt een helm, een gasmasker en een pistool. Er wordt veel paardgereden, meestal zonder stijgbeugels en zonder sporen. Gelukkig is er in de infirmerie genoeg jodiumtinctuur voorhanden voor de bloederige achterwerken. Zijn 59e batterij telt vier kanonnen van 105 mm en 100 man. Gewoonlijk brengen ze enkele dagen door in de batterij en de zware schuilplaatsen daarrond, en dan weer een week in het echelon, d.i. de achterlinie. Ze worden ondergebracht in verlaten stallen, hoeven en schuren. Ze timmeren bedden uit afbraakmateriaal van de stukgeschoten huizen of halen het in de loopgrachten, maken hun eigen strozakken, zijn steeds op zoek naar vers stro. "Na de oorlog word ik nog meubelfabrikant", schrijft hij.

Le 20 mars 1916

Ma chère Alice,

Me voici de nouveau à l'échelon pour 8 jours. Huit jours à ne rien faire sinon que de panser de temps en temps les chevaux ou de faire une petite corvée. Donc j'ai tout le temps d'écrire.

Maintenant je suis complètement installé. J'ai un lit avec pailleasse. Il faut travailler si on veut avoir un peu de confort, je t'assure ! Il faut clouer les planches, en voler, en un mot tirer son plan. Nous faisons maintenant de temps en temps des promenades à cheval, ce qui est bien amusant. Hier nous avons été à Furnes. Je voudrais bien venir en congé à Pâques quand tu seras à Deganwy. Je ne suis pas tout à fait certain de l'obtenir, vu que je suis depuis si peu de temps au front. Tu me demandes si je suis en kaki. Tu sais bien qu'au front tout le monde a ces vêtements.. Nous avons bien confiance que les Boches n'avanceront plus à Verdun, et que bientôt ce sera notre tour de faire l'offensive. Si nous pouvions bientôt être de retour à Ostende ! C'est alors que nous serions heureux !

Bons baisers de ton frère qui t'aime,

Valentin

Valentin betreurt het feit dat hij zijn middelbare studies niet heeft afgemaakt. Daardoor kan hij niet naar de officiersschool. René De Vleeschouwer daarentegen, zijn goede vriend, is officier en zal het later tot generaal schoppen. Hij was voor 1914 de verloofde van de gouvernante in de familie Libert met de 5 kinderen. Hij gaat dan ook wel eens met verlof naar Deganwy, bij de Liberts. In één van zijn

ven drijft hij de spot met het militaire leven en met zijn eigen promotie. Hij heeft zijn sterren alleen maar verdiend met zijn broek te verslijten in de schuilplaatsen, vindt hij. Dan volgt een parodie van een patriottische brief :

2/4/1916

Vous me dites que le moral de votre cousin, Henri van Graefscheppe, est un peu attaqué. Il a grand tort de s'en faire. Qu'il pense un peu aux jours de pluie que couronne soudainement une belle journée de lumière et de soleil. Ou peut-être ne serait-il pas convaincu comme vous de la Grande Victoire ? Allons, mon cher Valentin, à vous de pousser les pattes du hanneton; communiquez-lui un peu de votre ardeur. Je comprends que vous ne cherchez pas à rester militaire : cependant n'est-ce pas une belle chose que de remplir actuellement ses devoirs comme un vrai soldat, un de ceux-là qu'on nomme des poilus ? Il pense que les lois militaires sont sévères. Bon Dieu, je voudrais que nous fussions gouvernés sous un régime pareil, peut-être aurions-nous un peu plus d'action et un peu moins d'égoïsme. La discipline... (vous savez le reste !). Et puis la tranchée, voyez-vous, c'est le bon air, c'est la musique, c'est le café et la nuit.. les rigolades pour l'un ou l'autre qui se fourre dans un trou d'obus. Quelle vie quand même n'est-ce pas, mon cher Valentin ?

Sinon rien de nouveau si ce n'est qu'au loin le loup gronde dans la forêt, et cela déjà toute la journée. Qu'on bombarde donc, c'est en bombardant que nous obtiendrons la paix.

Je vous serre affectueusement la main. Ce soir, on va à la kermesse...

René.

Terwijl Valentins moeder brieven krijgt over het heerlijke "scouts"leven op het platteland, schrijft hij meer realistisch aan zijn zus op de Wycombe Abbey School :

Parmi les nouveaux dans notre batterie, il y en a deux qui seront peut-être décorés déjà. Voici ce qui est arrivé : l'autre jour la batterie qui est à côté de la nôtre a détruit une partie de la tranchée boche. Les boches ont riposté avec du gros calibre, et par leur propre faute un officier et un adjudant ont été blessés grièvement, si bien qu'ils sont morts. Comme à cette batterie il n'y avait qu'un brancard, ils nous en ont demandé un. Deux hommes de notre batterie l'ont porté en plein bombardement et ont transporté ensuite le blessé plus loin, hors de danger. Donc ils seront proposés à la décoration militaire.

23/3/1916

Op 11 mei 1916 wordt zijn batterij afgelost en gaat hij voor twee

weken "au repos" in Bray-Dunes. De verplaatsingen gebeuren meestal 's nachts. De mannen zitten op de kanonnen en komen geradbraakt aan. Dan moeten ze onmiddellijk de paarden verzorgen en de kanonnen opstellen in de duinen. Het regime bestaat uit één dag wacht houden en de volgende dag oefeningen doen. Met Pinksteren amuseert de commandant zich ermee een "kleine" inspectie uit te voeren, twee uur lang, waarbij de mannen één voor één bij hem moeten komen "En dat in volle oorlog" schrijft Valentin die dergelijke pietluttigheden niet meer gewoon is.

Ici, ça marche bien, mais j'aspire déjà de retourner au front. Le service est dur ici. Il faut se lever à quatre heures et demie. Exercices du matin au soir : la course à pied, la natation, la gymnastique, les matches de football, les courses aux obstacles, la descente des dunes à cheval, et maintenant surtout la chasse. La chasse est très passionnante, notre gibier c'est les rats. Il y en a des légions dans les dunes. Tu devrais nous voir courant derrière avec bâtons et pelles ! Tous s'y mettent, lieutenant, adjudant, sous-offs !

Et le lendemain nous sommes de garde, ce qui est un jour de repos. Alors nous lisons, nous dormons au soleil, nous prenons des bains de pieds et je fume de savoureuses pipes avec béatitude. Enfin, en un mot, je me crois être une dizaine d'années plus jeune, au bon temps des dîners à la plage, et des "petits magasins de fleurs" dans le sable.

16/5/1916

Tussenin mogen ze ook eens naar De Panne, waar ze hun was afgeven die naar een wasserij in Calais gaat. Ze krijgen alles versted en proper terug, weliswaar nooit hun eigen spullen, maar alles is zo erg versleten dat men bij de ruil nooit slecht vaart. De Panne heeft ook een badinstelling voor de soldaten, met keuze tussen ligbad of douche. Dat is de opperste luxe ! Men geeft hen zelfs nog een handdoek en een zakdoek cadeau.

Na Bray-Dunes gaat het in ijtempo terug naar het front, op twee dagen. Hoe korter de etappes zijn, hoe lastiger, want telkens moet alles opnieuw geladen en gelost worden. Een batterij op tocht, dat is een kleine volksverhuizing, dat zijn drie karren met zakken, keukengerei, tafels en stoelen, een volledig schoenmakersatelier en al wat een hoefsmid, een zadelmaker en een kleermaker nodig hebben. Plus de kanonnen en de munitiewagens natuurlijk. Als ze hun bestemming bereiken, een hoeve of een schuur, stormen ze er op los als gekken om een goede slaappleats te bemachtigen, veilig, niet te vuil en met

toch een beetje frisse lucht. Maar de paarden krijgen de beste, droge schuur; want de regel is "de paarden eerst!". De mannen die daar reeds hun bed opgemaakt hadden, vliegen eruit. Wie eerst voor de paarden heeft moeten zorgen zet dan maar ergens zijn tentje op met een paar vrienden, vergaart wat stro links en rechts, een deken erover en klaar is Kees. 's Avonds zijn er worstelpartijen, voeren ze krachttoeren uit, spelen accordeon en zingen.

Ici nous sommes tombés dans un cantonnement magnifique, les lits étaient faits, il y avait une couverture chaque fois entre deux lits, comme dans un dortoir de pensionnat. Mais on est loin de tout : ni encre, ni papier, ni plume, ni crayon, ni journal. On perd toute notion de temps. Le soir, notre unique amusement c'est de nager dans le canal ou encore de ramer dans une vieille barque qui servait de bac pour traverser le canal."

3/6/1916

Op 4 juni is Valentin terug op de frontlijn :

Nous partons aujourd'hui prendre position. Nous sommes pleins de courage et envisageons l'avenir avec confiance. Si seulement nous pouvions rentrer dans quelques mois ! Quelle joie d'y penser, et nous y pensons tous, du matin au soir, et du soir au matin. Juge donc si le moral est bon !

J'ai reçu la plaque d'identité qui est très bien. Seulement ils ont oublié de graver un côté. Donc, ne paie que pour 19 lettres : "4 ART. 59 B. 4878. V.DEWAELE". Ils ont oublié "Fl. Occ. Ostende". Le reste nous ferons graver chez Dispersin, rue de la Chapelle.

De commandant is een veeleisend man. Van 's morgens tot 's avonds altijd maar oefeningen, karweien, werkjes, de batterij verplaatsen, nieuwe stellingen innemen, enkel en alleen om hen bezig te houden. Aan het front zelf is hij redelijker. Men zegt dat hij binnenkort weggaat. Mocht dat waar zijn !

Pourtant, à côté de ses défauts, il a de grandes qualités; c'est un homme de guerre, on peut avoir confiance en lui, il a toujours conduit la batterie habilement, il déplace les canons, il mystifie les Allemands. Mais il est sévère, il ne veut pas qu'on abandonne son poste ! Il a couru plus d'une fois derrière des hommes qui s'enfuyaient, mais sans les punir !"

8/6/16

Van 8 tot 23 juni 1916 houdt de brievenstroom op : Valentin is voor

de tweede keer met verlof in Deganwy, Noord-Wales. Bij de terugkeer mist hij te Folkestone de boot. Hij ontmoet er Oostendenaars, o.a. Mevrouw Pieters en Mevrouw Serruys⁸ die aan zijn moeder het volgende kaartje sturen :

10 Manor Road
Folkestone
25 juin 1916

Chère Madame,

J'ai eu le plaisir de rencontrer aujourd'hui votre Valentin, je l'ai ramené à notre maison et il soupe avec nous. Puis nous le conduirons à son logement car son bateau ne part que demain. Valentin a une mine superbe.

Mes meilleurs souvenirs,

Mme A. Pieters

Twee dagen later, op 27 juni 1916, meldt Valentin aan zijn moeder zijn ontmoetingen in Folkestone, de gemiste boot, en ook nieuws uit Oostende :

J'ai été bien reçu par Madame Pieters et Madame Serruys qui m'ont invité à souper. Elles ne connaissent pas beaucoup de nouvelles d'Ostende, à part que tout va bien. Il paraît que les demoiselles Janssens de la rue Longue ont chacune un officier boche comme cavalier, et qu'elles font chaque jour d'agréables promenades avec ces beaux compagnons. Une autre demoiselle de très bonne famille mais dont le nom m'échappe s'est mariée avec un de ces animaux. Il paraît que l'histoire de Smis⁹ est véritable. En un mot, les Pieters ne savent pas plus que nous à ce sujet.

En passant par Londres, j'ai été reçu par M. Singer. Madame n'était pas là et il se disposait justement à aller dîner dehors. Il m'a fait laver, puis nous sommes partis au restaurant, un des plus chics de Londres, l'Imperial. 't Was nog eens "ne zielemis voor 't buikske", sole, poulet, asperges, champagne, liqueurs fines. Après nous sommes allés au théâtre. A la maison nous avons causé encore jusqu'à une heure en buvant de bons whiskies. J'étais bien fatigué, n'ayant pas dormi la nuit précédente. Aussi le matin j'ai dû me réveiller à 4 1/2 du matin. M. Singer a tenu à m'accompagner à la gare et il a fait venir un taxi. Bref il a été d'une gentillesse exquisite. Et tout cela m'a coûté fort bon marché."

8 Echtgenoten van burgemeesters van Oostende.

9 Heult met de bezetter en voert voor hem grote werken uit.

In juni bevond de batterij zich in Diksmuide, in ruime schuilplaatsen, in een vrij groene en prettige omgeving. In juli verblijft ze in Ramskapelle bij Nieuwpoort, in een desolaat landschap, alles ligt in puin. De artilleristen plaatsen twee kanonnen op hun stellingen, een derde in Nieuwpoort zelf en een vierde op een vlot op de vaart, kwestie van door het te verplaatsen de Duitsers te verschalken.

Le 7 juillet 1916

Ma très chère Mère,

Nous sommes mangés des mouches et des moustiques. Il y en a des millions. Ne pourrais-tu pas m'envoyer au plus vite quelques rubans collants attrape-mouche, ainsi que deux moustiquaires en gaze ou légère mousseline pour mettre au-dessus de la tête, une pour moi et une pour mon camarade qui couche avec moi. S.t.p. fais ça le plus vite possible, car on souffre terriblement de ces bestioles, je les exècre encore plus que les boches. Ils font plus de mal aussi.

Er zijn geen burgers meer in de omgeving. Enkel nog een winkeltje op 10 minuten van de batterij. De natuur is wild geworden, duizenden vogels overal, en muggen natuurlijk. Heel de zomer door wordt er gefluisterd dat een offensief nakend is, maar de zomer is al te ver gevorderd, het zal voor volgend jaar zijn. Nog een jaar ! Wat een miserie !

Het begin van de zomer 1916 is, behalve de muggen, heerlijk: zonnig, warm en droog. De dienst is niet te zwaar, men geniet van een grote dosis vrijheid. Valentin gaat vissen en stroopt de tuintjes en de boomgaarden af op zoek naar sla, worteltjes, jeneverbessen en appels voor de compote. Hij heeft een braadpan kunnen kopen en kookt met zijn vrienden. Er kruipt heel wat tijd in de boodschappen, het aardappelschillen, het koken en de vaat. Af en toe wordt er geschoten, zowel overdag als 's nachts:

Cela ne nous fait rien de nous lever la nuit pour tirer. Tu penseras sans doute que c'est monotone ça... c'est toujours la même chose, mais non, c'est grisant, est-ce l'odeur de la poudre ou la joie de faire mal aux boches ? Si au moins nous pouvions faire cela toute la journée au lieu de travailler à remplir des sacs de sable, à charrier de la terre et faire du béton. C'est à ces moments-là que j'ai toutes mes idées noires, ou celles que moi j'appelle noires. Mais comme on ferait tout ça de bon coeur en sachant que la fin est proche. Pourrais-je croi-

re mon commandant au début de la guerre, à Namur, qui avait annoncé la fin de la guerre pour 1917 et qui maintenant déclare que nous en avons encore pour 7 mois ? C'est encore long, mais après ces deux longues années ces 7 mois paraissent peu ou presque rien.

16/7/16

Vanaf 15 juli slaat het weer om: regen, wind ... en die eeuwige modder ! Het legermenu is erbarmelijk: soep die naar afwaswater smaakt, en rotte stinkende aardappelen die men zelfs aan de varkens niet zou durven geven uit schrik dat ze erbij creperen.

Si ce cher Monsieur Vandervelde, Ministre de l'Intendance, devait en manger lui-même Et la Reine, que dit-elle de cela ? Elle qui d'après le journal soigne avec tant de sollicitude la nourriture de ses chers soldats ? Mais bon, le temps est magnifique, cela suffit à mettre tout le monde d'excellente humeur !

3/8/16

De redactie van "L'Indépendance Belge" ontvangt af en toe een brief uit het bezette land, en Valentin een persknipsel langs zijn moeder om.

A OSTENDE

Un correspondant de "L'Indépendance Belge" envoie du littoral belge les quelques notes suivantes. Elles se rapportent à une situation observée il y a quinze jours à peine.

Ostende a repris son activité superficielle qui lui était coutumière. Toutefois sa physionomie aujourd'hui est bien différente de celle qu'elle avait jadis, aux grands jours de la saison; la foule élégante qui y évoluait est remplacée par la gent militaire teutonne, à laquelle se mêlent quelques réfugiés et de nombreux civils boches.

La rue de la Chapelle et la rue d'Ouest¹⁰ sont aussi commerçantes qu'avant l'occupation. L'un après l'autre les magasins se sont rouverts, les uns tenus par des réfugiés, les autres par des Ostendais. Le plus grand nombre de ceux-ci sont tenus par des boches accourus à la curée comme les corbeaux suivent les armées. On y rencontre tous les commerces: lingerie, chapellerie, bijouterie, vente de journaux, de car-

10 Thans Adolphe Buylstraat.

tes postales, de souvenirs ! Les bazars aussi sont ouverts. Tous les commerçants arrondissent leur pelote en se frottant les mains. Les bijoutiers sont à la fête, car les officiers boches sont très généreux et achètent des bijoux en quantité pour les offrir aux dames peu respectables qui abondent à Ostende. La vie de débauche a atteint un degré inusité même pour une ville de plaisir comme l'était la reine des plages aux beaux jours d'avant la guerre.

Les charcuteries font, faut-il le dire, leurs choux gras: il en est une parmi les plus réputées, qui fait littéralement fortune grâce à la recommandation d'un officier prussien qui file le parfait amour avec une des filles de ce peu scrupuleux marchand de tripes et autres "délicates-sen". Tous ces débitants de cochonneries ont pour clientèle des soldats boches qui ne laissent rien pour les civils.

Quant aux cafés ils font de brillantes affaires, pourvu qu'ils plaisent à messieurs les officiers. C'est le cas notamment de l'hôtel de Bavière qui est devenu une véritable brasserie allemande. A la Place d'Armes tous les établissements sont ouverts. Seul de ceux-ci l'"Excelsior" a perdu sa vogue depuis qu'il a patriotiquement refusé de débiter des bières boches. Le café de l'Empereur a été transformé en une maison de logement pour officiers.

Tous les jours des corps de musique boches donnent des concerts, soit place d'Armes, soit Parc Léopold¹¹, soit encore au Bois de Boulogne¹².

In augustus 1916 nemen de artillerieduels aan het front in intensiteit toe. Er wordt druk gebouwd aan nieuwe schuilplaatsen. Dat betekent met zand en grind sleuren tot een stuk in de nacht, en beton maken. Plots komen er 7 granaten naast Valentins gecamoufleerd kanon terecht. De Duitsers hebben dus de batterij ontdekt. Dezelfde nacht nog vullen de mannen de granaattrechters op en de dag daarop verplaatsen ze hun geschut. De Duitsers leggen de steenbakkerij plat, waardoor de keuken en de soepkokerij uitvallen. Er komen meer en meer Duitse vliegtuigen overgevlogen, zodat er nu bij klaarlichte dag gebombardeerd wordt en er 's nachts artillerievuur is.

Vanaf 27 juni 1916 houdt Valentin een dagboek bij met aanduiding van plaatsnamen en brute feiten.

In zijn notitieboekje staat op zaterdag 15 juli 1916 :

11 Koningspark.

12 Maria Hendrikapark (of "Bosje").

J'ai passé une nuit affreuse près du canon camouflé. Il y a un lit d'une largeur d'un mètre vingt pour trois hommes. Il faut se coucher raide comme un bâton pour qu'il y ait de la place. Et on a pas le choix de camarades, et cela n'est pas amusant. J'ai été mangé de moustiques, ma figure est remplie de boutons. Tantôt j'irai chez le dentiste, autre affaire ! Me fera-t-il souffrir comme la dernière fois ? A 2 heures je suis chez le dentiste. Il déclare ne pas avoir le temps de me soigner. Il faudra revenir demain. Pour me dire cela il m'a fait attendre jusqu'à 4 1/2 h.

Notitieboekje 25/9/1916 :

Dire que d'où je suis ici¹³ et en montant sur un arbre, je vois notre ville où vivent tant d'êtres qui nous sont chers. Que font-ils pendant que je regarde leurs toits ? Oncle Emile ne grimperait-il jamais sur son toit pour tâcher de voir le front ? Toutes ces idées m'assaillent en même temps. Mais nous sommes très occupés, jamais une minute de libre à moins d'être de garde. Exercices, travail, inspections, toutes les niaiseries propres à l'armée. En attendant il faut subir son sort comme un esclave. Je serai fou de joie le jour où je recouvrerai la liberté, je ne peux plus imaginer ce temps heureux tellement il me paraît loin. Ici, c'est s'abrutir.

Zou zijn moeder hem dringend een paar oordopjes willen opsturen, zoals ze die gezien hebben in de Coöperatief, Victoria Street in Londen ? Want van die kanonnen word je doof ! En ook vloeipapier, want hij droogt de inkt van zijn brieven tegen een kaarsvlam, zodat de brief soms in brand schiet... En ook wat van die ontsmettende zeep die ze in Deganwy gebruiken om de wc schoon te maken: dat is hier uitstekend om je gezicht mee te wassen. En een nieuw horloge, zo eentje van 20 Fr., want hier hebben ze enkel rommel van 5 à 6 Fr.

Notitieboekje 25/9/1916 :

La vie est monotone ici. Nous sommes loin de tout centre habité (par les hommes bien entendu, car les animaux, les rats en particulier ne manquent pas). Un exemple: l'autre jour, étant de faction la nuit, je somnolais, appuyé contre un abri, tout à coup je sens gratter au pan de mon pantalon de toile, je me réveille, je donne un grand coup de pied dans le vide, et un immense rat retombe à mes pieds et s'enfuit. Juge mon émotion !

Valentin zorgt ervoor dat Henri Van Graefscheppe, zijn neef, en enkele van zijn beste vrienden, af en toe hun verlof in Deganwy kunnen door-

brengen. Want de verlofaanvraag moet uitgaan van de familie die de soldaat ontvangt in Frankrijk of in Engeland. Zoniet, geen verlof ! Rond Kerstmis ontvangt hij van de heer Singer uit London een groot pak : een deken ! Wat een zaligheid, schrijft hij, ik heb er nu drie ! De herfst van 1916 is geen meevaller: te weinig of slecht eten, verlof pas op 26 november, koud en nat weer, geen tafels of stoelen in de schuilplaatsen, nauwelijks een kaars om 's avonds wat licht te hebben, en als je een brief schrijft moet je aan iedereen vragen naar de datum want er zijn geen dagbladen, en zonder horloge leeft men helemaal buiten de tijd. En dan komt de post niet aan. Daarbij stijgen de prijzen heel erg voor chocolade (15 cent), melk (25 cent), eieren (2 voor 45 cent), boter (5.60 Fr. per kilo). Wie geen geld meekrijgt van thuis lijdt honger. En het gezelschap in zijn batterij is een ramp: allemaal boeren en Brusselse ketjes van de ergste soort, een bende kerels met wie je nu eens echt geen contact kunt hebben. Hij krijgt te weinig nieuws en te weinig brieven van zijn moeder. De oordopjes doen het uitstekend: men hoort de stemmen goed en de kanonschoten klinken veel doffer. Van 26 november tot 5 december wordt Valentin door zijn moeder en door zijn tante Eudoxie weer eens doodverwend in Deganwy. Bij zijn terugkeer uit verlof, voor de overtocht vanuit Folkestone, ziet hij heel wat Oostendenaars zoals Mevrouw Guillian, Jean-Pierre De Ridder, Van Landschoote van de Sint-Petersburgstraat¹⁴, Aspeslagh, de broeders Boens die schoenlapper zijn, en Deweert. In elk geval is deze Kerstmis aan het front en de derde ver van huis de triestigste die hij ooit heeft meegemaakt.

14 Thans Spilliaertstraat.

De vertwijfeling (1917)

Kerstmis was dan wel een ramp, maar gelukkig wordt oudejaarsavond een succes. Met zijn vijven vieren ze feest. De meesten hebben pakjes gekregen, en dat maakt een heus banket. Het vlees dat door de keuken voor de volgende dag voorzien was, vragen ze meteen, en rauw. Ze kopen wat groenten en twaalf flessen wijn :

Le festin se composait de consommé (soupe reçue de M. Singer), bifstecks, sauce beurre d'Amérique, lard et petits pois, pain à discrétion. Le tout arrosé de vin blanc (Graves 1908). Biscuits, raisins secs, mandarines, dattes et caramels (de M. Singer). Cigares et vin chaud à partir de 11 heures du soir, jusqu'à une heure du matin. Nous avons eu tous beaucoup de plaisir (c'est le principal), jusqu'au moment où nous avons fait les comptes. Cela nous a coûté chacun 5,50 fr. !! Enfin, on en a eu pour son argent."

3/1/1917

Valentin dringt bij zijn moeder aan opdat ze zijn beste vriend eens zou uitnodigen. Hij heet René Van Haeck :

Il est évident qu'il est de ma batterie, la même adresse que moi. C'est un très bon garçon, un lange boer van Deynze qui n'a jamais encore été en congé, et qui n'a que sa solde pour vivre. Tu dois comprendre que ce garçon sera heureux de passer quelques jours loin du front, bien manger, bien dormir, boire un verre de bière, un verre de whisky et aller au cinéma. Il sera un peu timide le premier jour, mais il s'habituerà bien, j'espère, et vous entendrez son savoureux patois des environs de Gand émaillé de quelques miellediê (son vloek favori).

6/1/1917

Het oorlogsjaar 1917 is ver van rooskleurig. Er komt geen einde aan de vijandelijkheden. De Duitsers bombarderen steeds vaker. Op 22 januari is er groot alarm, want het overstroomd gebied is één grote ijsvlakte en dus begaanbaar.

Uit Valentins notitieboekje:

29 janvier 1917 - A 11 heures du soir on demande tir de barrage. Il ne faut pas le répéter deux fois, vite nous sommes hors du lit bien chaud et aux piè-

ces. Nous nous en donnons à coeur joie. Bon Dieu, quel bruit quand toutes ces batteries tirent ! Notre pièce a tiré 55 projectiles, l'autre 43.

30 janvier 1917 - A dix heures du soir, nouvelle alerte. Les boches bombardent violemment nos tranchées à notre droite. Ce n'est pas notre secteur mais nous sommes chargés de contrebattre une batterie boche. La réponse ne se fait pas attendre et nous sommes nous-mêmes contrebattus. Cela ne calme pas notre ardeur, au contraire. Le tir fini nous nous réfugions dans les abris de bombardement car les projectiles tombent autour de nous, et il serait stupide de s'exposer inutilement. A une heure du matin tout est fini.

1er février -1917 - 5 1/2 heures du matin: aux pièces, vite. Encore une petite attaque contre les boches. Cette fois-ci pas de réponse. L'affaire est vite terminée et à 6 1/2 heures nous sommes de nouveau dans notre tram.

Het eten blijft beneden alle peil: 's middags warm water met een stuk vet erin, 's avonds een miezerig rantsoentje aardappelen en zelden vlees. Gelukkig is er brood en dat is goed. Valentin kan met het geld dat zijn moeder opstuurt boter, confituur, chocolade, sinaasappels en soms ook room kopen, en verleden week zelfs een stuk ham voor 3.75 Fr. (anderhalve week soldij). Wie enkel van zijn soldij moet leven is te beklagen. Van die 2.50 Fr. soldij worden dan nog strafboetes afgetrokken. De post is echter gratis voor de militairen en hun correspondenten. Op de pakjes hoeft men geen douanerechten te betalen. Midden 1917 is er een grote devaluatie: de tabak die 3.50 Fr. per kilo kostte stijgt plots naar 9 Fr., en de soldij verandert niet. Dan komt het bericht dat de soldaten niet meer gratis op de Franse treinen mogen en ook niet meer gratis vanaf Londen. De batterij verplaatst zich veel. Valentin bouwt bunkers, vult zandzakjes die men "vaderlandertjes" noemt en waarachter men schuilt. Een hele tijd is hij van wacht in een uit takken gemaakte hut in een 24 meter hoge boom, bij Boezinge, om het artillerievuur van de Duitsers te lokaliseren. Op andere dagen klimt hij op de kerktoren van Woesten, overdag, met hetzelfde doel. Zijn moeder tracht hij moed in te spreken:

Je suis peiné de recevoir toujours des lettres si tristes de toi, ma chère Mère. Je comprends si bien qu'il est pénible d'être séparée de tes enfants que tu as le défaut de trop aimer. Tu dois avoir un peu de courage. Ne te laisse pas aller ainsi à la mélancolie et à la tristesse. Si tu savais combien cela me chagrine. J'ai bon espoir que la guerre finira cette année. Ça doit finir un jour et on ne peut pas continuer éternellement à gaspiller tant de vies, tant d'énergies et tant de milliards. Je veux voir une petite Mère de bonne humeur et heureuse quand je viens en congé.

22/1/1917

Op 31 maart is hij in "grand repos", in de "grote hoofdstad", code-woord voor De Panne dat een paradijs is met verwarmde leesalen, schrijftafels, winkels en cafés. Maar de mannen zijn zo ongelofelijk slecht gelogeerd (met zijn drieën in een bed van 1.20 meter in een stikdonkere, tochtige zolder waar het binnenregent) dat hij met toelating van zijn commandant een kamer gaat huren in de stad voor 0.25 Fr. per dag, lakens, was, water en schoonmaak inbegrepen. Eindelijk eens slapen in een zacht bed, niet leven met de schrik om te laat binnen te komen 's avonds, ontsnappen aan een massa karweien en op zijn gemak eten. Er sijpelt nog eens nieuws binnen uit Oostende langs "L'Indépendance Belge". De dijk is slechts tussen Hotel Continental en de Koninklijke Galerijen toegankelijk, hetzelfde geldt voor het strand. Het Koninklijk Chalet is niet bezet, maar het Palace Hotel vlak tegenover de Hippodroom is omgetoverd tot een kazerne met stallen. De Kursaal is tot nu toe niet beschadigd, maar wel zeer vuil. Het Zeestation is in vrij goede staat, maar overall liggen er glasscherven. De bommen hebben nog niet teveel verwoest. In de Kerkstraat, de Ooststraat, de Sint-Paulusstraat (vlak tegenover het estaminet "In de Zon") zijn er bommen gevallen. Ook op het Thermenhotel, op Monplaisir en op het Prinses Stefanieplein. De nieuwe vuurtoren is half stukgeschoten door de Britse vloot en daar werden 15 Duitse officieren gedood terwijl ze vanop het platform de oorlogsbodems observeerden. Er staan grote kanonnen op de dijk, gericht op de zee en op Nieuwpoort. Het Fort Napoleon werd door de Duitsers volledig hersteld. De haven en de staketsels zijn ongedeerd. Enkel het Hotel du Phare is in die sector nog open. Daar logeren officieren. Langs de Van Iseghemlaan tieren de bars welig. De Duitsers geven zich daar over aan de ergste orgieën. De mooiste en rijkste huizen zijn bezet door kommandaturen en hogere officieren. Een paar zijn hospitaaltjes geworden.

Het verblijf in De Panne voor de "grand repos" tussen 24 en 31 maart heeft veel geld gekost:

26/4/1917

Ma bien chère Mère,

J'ai dépensé plus d'argent que je ne voulais. C'est comme ça quand on est loin du front. Mais moi, si je dépense, c'est pour bien dormir et bien manger. Je devrai donc de nouveau faire appel à ta bonté, ma chère Mère, en te promettant formellement de me rattraper une fois au front, comme je l'ai fait cet hiver. Je réglerai mes dépenses en conséquence tant que je suis ici. D'ailleurs je ne suis pas encore entièrement dénué de fonds. J'ai encore 40 Fr. que j'ai prêtés à un ami et que j'aurai de retour, ne crains rien ma chérie. Tout le monde se trouve dans mon cas presque. Je t'embrasse.

Valentin

In mei 1917 nemen de gasaanvallen toe. Eerst hebben de Engelsen een experiment gedaan met gifgas, en men zegt dat drie van hun regimenten neergemaaid werden omdat de wind draaide, zodat de proef mislukte. Valentin zit intussen 's nachts op de kerktoeren van Woesten. Deneve is dood en hij moet hem vervangen als waarnemer. Een wacht duurt twee en een half uur. Hij schrijft zorgvuldig de coördinaten op in zijn notaboekje en lokaliseert aldus de Duitse batterijen. Woesten ligt haast volledig plat. Maar enkele winkeltjes zijn nog open en hun eigenaars doen gouden zaken.

Uit het notitieboekje :

3 mai 1917 - Vu magnifique combat d'avions, résultat 2 boches et 4 anglais descendus. Le soir alerte au gaz. J'étais justement de faction sur la tour. Mis mon masque. Les gaz n'ont pas passé par ici.

Half mei wordt Valentin met drie soldaten "hors-ménage" geplaatst voor een periode van vier weken bij Poperinge, vlak bij de Engelse sector. De vier mannen zijn dus van de batterij weg, krijgen geen eten meer van het leger en moeten zelf instaan voor hun inkopen en het koken van hun maaltijden. Daarvoor krijgen ze 1,54 Fr. per dag, wat een week later opgetrokken wordt tot 2,29 Fr. Daarmee leven ze bijna in weelde. Ze koken in gamellen, braden in de deksels van de gamellen en hebben ook nog een grote geëmailleerde kom.

Uit het notitieboekje:

12/5/1917 - On sent vraiment la joie de vivre, surtout après un aussi long hiver. Ah, qu'il fait gai ici, dans cette ferme à moitié démolie, au milieu des prairies et des arbres, avec un étang à la porte pour plonger quand on a trop chaud. Avec cela, un petit service qui marche sur des roulettes. Personne pour

commander. Et les pommes de terre sont faciles à obtenir.

Er kruipt echter veel tijd in het koken, het afwassen en het boodschappen doen. Men moet voortdurend nadenken over wat men straks gaat eten. Ja, het werk van een huisvrouw is geen lachertje. Bovendien moet men goed rekenen om te zien dat men toekomt met zijn geld. Hij schrijft naar huis om gemakkelijke recepten zoals macaroni, rijstpap en dergelijke. Misschien kunnen zijn moeder en zijn tante ook een kokkin sturen ? Ze zenden hem in elk geval foto's op en recepten uit kookboeken en tijdschriften van prachtig opgepulde kalkoenen en patrijzen, van ratatouille niçoise en ganzenleverpastei op geroosterd brood. De vier hors-ménage mannen gaan bij de Engelsen op zoek naar eetwaren om te ruilen. De Engelsen zitten in de buurt en ze hebben gevraagd om in hun halfkapotgeschoten boerderij te mogen logeren want hun kantonnement is platgebombardeed. Als de Engelsen wegtrekken naar Ieper erven ze vijf lappen spek en tien kaarsen. Met andere Engelse burens ruilen ze 4 kilogram bloem tegen 11 dozen cornedbeef, 4 dozen witte bonen, een stuk kaas en een halve pot mosterd. Maar dat vergt lange discussies. Eén keer kan Valentin met zijn vrienden de hand leggen op 40 potten confituur voor 0,20 Fr. het stuk, maar op dat moment moeten ze het op een lopen zetten voor een regen van Duitse granaten. En zijn grootste succes is de aankoop tegen 10 Fr. van een berubberde cape bij een Engelsman.

Tous mes bons souhaits, ma chère petite Mère, pour ta fête du 18 mai. C'est le jour où dans les temps heureux Alice et moi nous t'apportions un beau bouquet et parfois un joli petit cadeau, une petite pièce d'argenterie que tu aimes tant. Maintenant je ne peux t'envoyer que des baisers en conserve. Mais prends courage, chérie, ces temps reviendront. Après tous nos malheurs et nos tristesses nous aurons de nouveau une ère de bonheur. Cela ne se passe-t-il pas toujours ainsi ?

15/5/1917

Dan is het weer gedaan met de hors-ménage periode.

Ne t'inquiète plus à mon sujet, ma chère Mère, je suis à l'arrière maintenant, donc tu peux dormir sur tes deux oreilles. Je suis à ma plus grande honte et tristesse embusqué, surtout à ces moments où notre plus grande joie serait d'être au front. Mais que veux-tu, il n'y a rien à faire. Et d'ailleurs, même au

front je ne cours pas de danger. Tu crois que c'est dangereux n'est-ce pas ? Eh bien tu te trompes. Enfin, maintenant je suis embusqué, bonheur des mamans. Et je dors au-dessus d'une étable où nous aspirons avec délices les émanations vachères... Pardon s'il y a des fautes, je n'ai pas relu la lettre: ni lune ni bougie !

9/6/1917

Valentin verblijft dus ver achter het front, in Roesbrugge, en daarna bij Calais. Er volgen veertien dagen verlof in Deganwy bij zijn familie, en dan weer 12 dagen in Calais waar hij zich rot verveelt:

Nous sommes toujours à la même place, je pense qu'on nous a oubliés. Le temps est détestable, very rough and brute. On s'ennuie, mais comme je suis habitué à m'ennuyer, cela ne me fait plus rien. Voici la routine de ma journée: lever vers 7 ou 8 h pour l'exercice. Déjeuner, toilette. Puis je lis, je fume, j'écris jusque midi. Après le dîner je m'endors. Je vais prendre un verre et cherche mon journal que je reviens lire sur ma paillasse. A 5 h patates. Puis je vais au café ou fais une promenade ou reste à la maison et je me couche sans sommeil vers 10 ou 11 h.

30/7/1917

Op 13 september meldt hij aan zijn moeder dat hij tot brigadier benoemd is en de 59e batterij verlaten heeft. Zijn nieuwe post is D 213, 1e batterij, 3e groep, boeren en ketjes, brave jongens, maar ja ... en kanonnen van 105 mm. Jammer dat hij al zijn vrienden kwijt is. De broer van Maria Vercamer, Julien, is gesneuveld. Mag zijn broer Daniel nog eens met verlof komen naar Deganwy ? En ook Norbert Asseloos ? Michel Legray is adjudant geworden, maar zijn ouders zijn nog steeds in Oostende. Hij heeft Godeau ontmoet uit de Muscarstraat en vernomen dat Mevrouw Kies, vrouw van de majoor van het 2e Linie regiment een baby heeft gekregen, in Oostende. Hij heeft ook zijn grootmoeder bezocht in Wulveringem, en samen met Daniel ook diens ouders, erg teneergeslagen door de dood van hun zoon Julien. En de prefect van het Atheneum van Oostende is naar het schijnt met pensioen, maar Bogaerts volgt hem op. Zou Siskajut¹⁵ nog altijd zijn belangrijke taken vervullen ? In het dorp ontmoet hij ook Louis De Wynter wiens moeder en zus in Engeland verblijven,

15 Bijnaam van de parkopzichter (het park is verboden terrein voor de scholieren).

terwijl zijn vader in Oostende is gebleven en veel geld verdient. Nogmaals nieuws uit Oostende met een artikeltje uit "L'Indépendance Belge" in een brief van zijn moeder:

A Ostende

"Les marchés à Ostende ont toujours lieu à leurs dates habituelles. Les maraîchers venant des villages voisins sont accompagnés de leur bourgmestre respectif; leur présence en ville n'est tolérée que pendant un nombre d'heures strictement déterminé. Les transactions se font à l'aide de monnaie belge ou allemande ou encore avec des coupures en papier créées par la ville. La vie pour l'Ostendais resté patriote est très triste. Les personnes sans relations sont fort malheureuses. Ici, comme un peu partout en Belgique, les amendes pleuvent pour des futilités, et il n'est pas un Ostendais qui n'ait eu la sienne, grosse ou petite. Les ouvriers travaillent pour le compte de la ville qui s'est vue imposer certains travaux par les boches. Ils gagnent fr. 3 par jour. Les gens inoccupés sont employés dans les boulangeries et autres institutions créées pour le ravitaillement de la population civile.

Le pain est brun et reste désespérément brun. Il y a très peu de poisson et celui qui nous arrive de Hollande atteint des prix inabordables pour les petites bourses qui sont les plus nombreuses. Les Allemands s'étant emparés de tous les bâtiments d'école, l'enseignement se donne dans des maisons privées. De nombreuses institutrices intérimaires remplacent les membres du personnel enseignant absent. Tous ceux qui sont restés Belges, et c'est la grande majorité, aspirent à un régime plus clément, mais, si parfois le spleen les étreint, ils reprennent bien vite courage et espoir dans la délivrance qui ne peut tarder."

In oktober 1917 wordt het opnieuw koud en regenachtig. Het kantonement is in zeer slechte staat. Het tocht verschrikkelijk want overal zijn er gaten en spleten en er is geen materiaal om te herstellen. Zal er steenkool komen? Dat valt te betwijfelen! Ondertussen bulderen de Engelse kanonnen ooverdovend.

Je dois avouer que je dois faire un effort, sinon je sentirais mon courage défaillir à la pensée des 5 ou 6 mois de souffrances à passer. Puis il y a un grand désagrément, c'est que je suis mangé de puces, et pas moi seul, mais le cantonnement entier. Ce sont les mitrailleurs à chiens qui ont laissé tout cette cavalerie aux becs de cuivre.¹⁶ On a beau nettoyer de fond en comble, mettre

tout dehors, ça ne sert à rien. J'avais espéré que mon savon me préserverait, mais il me semble que les puces l'aiment. Aussi, la chasse est-elle ouverte de jour et de nuit. Faites seulement attention quand je reviendrai en congé, petite Mère et Tante, je pourrais en rapporter, la douane les laisse passer. Oui oui, ne riez pas, car je vous vois déjà pouffer. Si vous n'êtes pas sages, j'en rapporterai dans une petite boîte et j'en mettrai dans vos lits le soir, c'est moi qui vivrai alors.

2/10/1917

Eind oktober verdwijnen de vlooiën wegens de koude. Valentin verdient nu 5,75 Fr. per dag als brigadier. Hij zal voortaan nog 2 Fr. bijkrijgen per dag verlof. Men vergeet toch niet hem een nieuwe vulpen op te sturen ? Dat was toch beloofd ? En vooral vlocipapier, want zie, zijn brieven zijn verschroeid door ze te dicht tegen de kaarsvlam te houden om de inkt vlugger te laten drogen. Hij zal bij zijn eerstvolgend verlof, half november, geen frontsouvenirs¹⁷ meebrengen, want de mannen van zijn batterij zijn geen kunstenaars, verre van !

Dan is er het drama van zijn goede vriend Alfred Snoeck, meege-deeld in een zwart omrande brief :

Le 12 octobre 1917

Mon cher Valentin,

C'est une bien atroce nouvelle que je viens t'annoncer. Mes deux frères sont morts, tués par éclats d'un même obus. C'est épouvantable ! Que vont devenir mes pauvres parents ?

Ils ont été blessés le 8 à 21 1/2 h alors qu'ils se trouvaient à leur poste. Jules fut tué sur le coup; René lui, ayant a peu près les mêmes blessures que Jules mourut le 10 à 4 1/2 h du matin, après avoir été trépané.

Prévenu par un télégramme m'annonçant que mes frères étaient blessés j'arrivai malheureusement trop tard. Tu comprends ma douleur lorsqu'à l'hôpital l'on me dit que mes bien-aimés frères étaient morts, alors que je ne les croyais que légèrement blessés. J'ai passé hier, le 11, une épouvantable journée. Je les ai conduits à leur dernière demeure, ils sont enterrés à côté l'un de l'autre. Ayant toujours vécu ensemble, ils ne sont pas séparés par la mort. Ce fut une bien triste cérémonie, car nous n'eûmes pas le temps de faire le nécessaire, pas un petit mot, pas une fleur. Dans une quinzaine je retournerai, car je tiens à

16 Kanonnen en kanonniërs.

17 Uit granaathulzen gemaakte schotels, vazen, briefopeners.

aller me rendre compte de ce qui aura été fait.

Je ne continuerai pas plus longtemps, mon cher Valentin. Tu comprends que dans ces tristes moments j'ai beaucoup de difficultés à t'écrire.

Bien à toi,

Alfred.

De maanden november en december brengen Valentin van het ene kantonnement naar het andere, in Klein-Leisele, Steenstrate, Nieuwkapelle, Oostvleteren en Stavele. Elke nieuwe plek is telkens weer afschuwelijk, smerig en vuil. Ze beginnen dan onmiddellijk met de grote schoonmaak en het optimmeren van bedden, tafels en banken. Ze zijn nog maar net klaar of ze moeten opnieuw verhuizen :

Bref, je crois qu'ayant reconnu nos qualités, l'autorité militaire nous fait déplacer si souvent pour procéder au nettoyage des B.M.¹⁸

10/12/1917

Het ergste is evenwel de koude. Het is behoorlijk aan het vriezen en er is geen plaats om vuur te maken en geen brandstof. Wat doe je nu in een schuur ? Nog goed als ze boven een varkensstal liggen, dan stijgt van daar nog een beetje warmte op. Gedurende enkele dagen is Valentin adjunct-foerier, wat hem even weghaalt uit zijn eenzaamheid en verveling. Hij moet naar de militaire intendance om stro en aardappelen. Daar moet men onderhandelen en roepen en drummen om het gewenste gewicht te krijgen, vooral als er piotten voor hem staan die om 3000 kilo aardappelen komen. Hij slaagt er zelfs in nog drie zakken extra mee te happen, 't zal hen leren !

Le froid se fait cruellement sentir. Nous n'avons pas un seul poêle pour nous réchauffer. C'est une triste chose qu'après trois ans de guerre on n'ait pas songé un peu plus à améliorer la vie du soldat, et à lui épargner des tas de petites souffrances et d'ennuis qui n'ont presque pas de nom. Pour ma part, pendant les heures où je ne suis pas de service, je me mets sous mes couvertures, c'est le seul endroit où on ne grelotte pas de froid. Je fume une pipe et quand j'ai un peu chaud aux mains, vite j'écris une lettre que je clos quand mes doigts sont raidés comme c'est le cas maintenant. Mille baisers ma petite Mère, Valentin

18 Bâtiments militaires.

5 ou 6/12/1917

Kerstmis is al even miserabel als de vorige jaren. Er is geen verschil tussen een gewone dag en kerstdag:

J'espère que vous aurez un Noël un peu plus gras que moi. Ici grâce à la munificence de l'armée belge, nous avons reçu un tout petit gobelet (soi-disant 1/4 de litre) de vin (vinaigre baptisé) et on nous promet encore une boule de savon si nous sommes bien sages. Tu vois qu'on nous gâte ! Les Anglais qui sont ici à côté ne nous laissent plus dormir depuis deux jours. Ils font venir l'eau à la bouche. Ils ont tué un cochon, vin et bière coulent à flot, et les plums-puddings vont leur train. Que veux-tu, les petits Belges sont pauvres, ils n'ont plus le sou. En attendant je vous souhaite tous 'nen goeien hoogdag'.

Valentin

25/12/1917

Een glimp van hoop (1918)

1918 begint slecht. Valentin heeft met zijn mannen een kar vol hout gestolen en naar de batterij gereden. De soldaten wilden niet langer zonder vuur in hun ijsskoude schuilplaatsen blijven. Ze werden gesnapt. Valentin is verantwoordelijk. Normaal betekent dat krijgsraad, gevangenis en degradatie, maar voor een keer wordt door de vingers gekeken. Het incident is nog maar net achter de rug of zijn kar kiepert in de sloot na een verkeerd manoeuvre. Resultaat: een kapotte dissel. En tot overmaat van ramp rolt de dag daarop nog een wiel van zijn kar en breekt de veer. Tenslotte vindt men dat zijn paarden te erg bezweet zijn. Voor al die feiten zit hij met 8 dagen kwartierarrest opgezadeld en wordt zijn promotie waarschijnlijk met verschillende maanden uitgesteld.

Mais je ne m'en fais pas ma chérie. Je me moque bien de tous ces petits seigneurs du moment qui ont un si grand plaisir d'ennuyer leur prochain.

4/1/1918

Ook uit Oostende is het nieuws ongunstig. De zaken gaan slecht. Het schijnt dat "In het Anker" op de Groentemarkt Maria Vercamer zich verdacht gedraagt, en dat ze zelfs met een Duits officier naar Leipzig zou zijn weggelopen. In maart en april voeren de Duitsers met kracht hun offensief op, en vreest men meer en meer dat het front doorbroken zal worden. In dat geval lopen Calais en Duinkerke gevaar, en daarmee de verbindingen tussen Engeland en Frankrijk. Londen en Parijs worden gebombardeerd. De Belgische legerbakkerij in Adinkerke wordt in puin geschoten en de soldaten ontvangen tijdelijk beschuit, daarna een soort brood dat "pain Joffre" heet, en ook nog slecht Engels brood. De soldaten zijn ontevreden, de verloven worden "gesloten". Volgens Valentin's notitieboekjes vallen de granaten veel dichterbij de batterij dan hij in zijn brieven vertelt. Zijn moeder stelt hij gerust: ik zit achter het front, rustig en veilig, ik vul zandzakjes en bouw schuilplaatsen, we kijken naar de luchtgevechten boven ons en lopen weg als de Duitse vliegtuigen boven ons komen. Vergeet niet inkt-tabletten te kopen voor mijn vulpen, want Engelse inkt is hier heel duur. In februari kom ik nog eens met verlof naar Deganwy.

Er wordt druk heen en weer gecorrespondeerd, zowel met de familie, langs Nederland om meestal, als met de vrienden in Engeland, op het front. Valentin ontmoet de Oostendenaars Armand Bonne, Alfred Snoeck, Charles Landuyt, Van Entenrijck en Lebrun. En ook de boekhandelaar De Lannoy in de naburige batterij. Valentin schrijft een brief naar de Minister om tijdelijk ontslagen te worden en zijn zieke moeder te mogen bijstaan. Het antwoord is natuurlijk neen: de reden is niet ernstig genoeg. Uit Oostende wordt vernomen dat er een bom gevallen is op het huis van de Poupaerts, en één op het huis naast Hotel Albion, Groentemarkt, waarschijnlijk op de kruidenierswinkel of de ijzerwinkel.

Intussen hebben de Fransen en de Engelsen zware kanonnen naar het front gesleept. In Hondshoote bouwen de Fransen een labyrint van schuilplaatsen, loopgraven en ingewikkelde installaties. De brieven tussen Deganwy in Noord-Wales en het front doen er in de regel 7 dagen over, soms maar 4. De oefeningen en inspectiebeurten van hoge officieren volgen elkaar op.

Nous avons été bien inquiets pendant quelques jours. Maintenant la situation militaire semble s'améliorer et nous espérons que ça continuera. J'avais et j'ai toujours l'impression qu'ils ne passeront pas. Si les boches passaient, ce serait peut-être la fin de la guerre. Mais malgré tout je serais embarrassé de faire un choix. Je me surprends parfois à me dire que ça m'est égal qui gagne la guerre, pourvu qu'elle finisse. Hier j'ai mangé quelque chose que je n'avais plus goûté depuis longtemps, c'est du lait battu. La paysanne avait fait du beurre et elle nous a vendu du lait battu qui était excellent, bien épais avec des petits morceaux de beurre. J'en ai bu un demi-litre, froid. Puis je me suis arrangé avec mon camarade, le brigadier de cuisine. Je lui donne le lait, et lui il confectionne la pap, et nous la partageons. Heureusement que j'ai eu ça, sinon j'aurais bien eu faim. Nous n'avons reçu ce jour-là qu'un quart de pain, hier pareil. Ce serait bien triste si cela devait continuer ainsi. Les hommes ne tiendront pas. C'est le paysan qui paie les conséquences. On lui a volé de la viande, du jambon, du beurre. Les hommes traient ses vaches la nuit, volent son foin, attachent une fourchette à un long bâton et tâchent d'accrocher du manger à travers le soupirail. Ils appellent ça "een beetje gaan vischen". Le paysan est furieux évidemment, et pour se venger il met un cadenas sur la pompe, de sorte que pour se laver il faut prendre de l'eau puante dans un sale petit fossé. Voilà, que veux-tu ? C'est la guerre !"

4/4/1918

Rodolphe De Buck, Valentins vriend, schrijft hem vanuit Langemark op 11 april 1918 de volgende brief :

Brigadier Tintin,

'k Ontvang vandaag uw koddig briefje, waar op zo maar naïef ga weg over vrijen, balkon en achterhuis gesproken wordt, dat gaat wat ver hoor jongen voor uwen ouderdom, en nu vooral als iedereen op zijn vaderlandsche plichten denkt krijgt gij zoo maar wispelturige gedachten ?

Ik zit hier te Langemark en dat is hier nogal iets gesc... hoor.

Zeg, embusqué, hebt ge van uw leven Merkem gezien ? Hewel, hier is het nog slechter. Hier is de lucht verpest door de kadavers die hier nog liggen boven de grond sedert den laatsten vooruitgang, ik heb er al eenige begraven omdat we hier zouden kunnen blijven. Ik sta hier wat vooruit op de crête en ben anti-tanks met mijn stuk, "pièce sacrificée" zeg !

Wat denkt u van het Duits offensief ? Dunkt me dat ze noordelijk komen, want het rommelt en 't kraakt hier verdommelijk in de geburen. Ge weet dat we ook eenige dagen in Loo geweest hebben, denk ik, is me dat een sektor, 'k heb er geen enkelen trou d'obus gezien, voor de batterie stonden de koeien in de weide. Zulke sektors zijn natuurlijk te kalm voor Stosstruppen als wij, en daarom hebben ze ook niet beter gevonden dan ons hier te steken, waar er geen enkel abri stond.

Zeg Tintin, heb ge nu reeds een woordje gedaan bij uw zuster voor mij, rep me eens een woordje daarover hé. Allez, Tintin, houd u kloek en opgepast voor het komende offensief.

Klauw ende groet,

Rodolphe.

In april 1918 gaat het er heel slecht aan toe in de Belgische sector van het front. Er is appèl, men krijgt bevel zich klaar te houden voor de aftocht, omdat de Engelsen ten zuiden van Ieper teruggedrongen worden. Men zal het front onder water laten lopen om de uitgespaarde troepen naar Langemark en Ieper te sturen. Men demonteert en verhuist het hospitaal van Beveren. De rails en het militair materiaal ondergaan hetzelfde lot. Het moreel van de soldaten is onder nul.

In Valentins notitieboekje staat op 15 april 1918

J'ai de nouveau apporté un seau de lait battu à mon camarade le brigadier de cuisine Oversteyn pour faire préparer avec du riz. Je me suis pesé : avec bot-

tines, guêtres et tout habillé 74 kilos.

Maar de aftocht wordt afgeblazen dank zij een opmars van 20 km door de Engelsen bij Amiens en de mislukking van het Duits offensief bij Bailleul. De broodrantsoenen worden hersteld. De batterij verplaatst zich naar Ieper en dan naar Woesten en Roesbrugge. Woesten is een zeer gevaarlijke plaats bij de spoorweg en de geblinddeerde trein. Het regiment daar granaten en bommen. Bij Hondshoote moeten ze munitie halen, meestal 's nachts.

Notitieboekje :

25 avril 1918- Vers 3 heures du matin nous avons été éveillés par une canonnade formidable qui a cessé vers 9 ou 10 heures. Le soir j'ai dû accompagner les caissons qui ont été faire leur plein. Au milieu de la route un obus à gaz est tombé à 10 mètres de la tête de la colonne. Nous avons fait 200 m de galop pour être hors de la zone dangereuse. Nos figures étaient pleines de petites taches noires. Nos habits sentaient la moutarde et on avait un mauvais goût en bouche et la gorge sèche. En rentrant nous devons faire le paquetage et nous tenir prêts à partir, il paraît que les boches ont pris Kemmel ce matin .

26 avril 1918- Tout tremble ici. La bataille est terrible. Le soir nous assistons à un feu d'artifice merveilleux et terrifiant. Chacun est anxieux. Personne n'a envie de rire. On songe aux malheureux qui sont dans la fournaise et on se demande si les boches ne passeront pas. Malgré tout on a de l'espoir. Les jampotten¹⁹ ne sont pas seuls là-bas. Il y en a d'autres qui se tiennent à l'écart mais qui seront là au bon moment."

Valentins moeder schrijft dat ze hoopt dat de Belgen toch niet het laatste stukje land dat nog vrij is zullen moeten verlaten. Mocht je gevangen genomen worden, schrijft ze, richt je dan direct tot Mijnheer Levy of Mijnheer Becker bij wie je in Berlijn stage hebt gelopen, of tot Frau Wollman waar je in pension was. Die zorgen er wel voor dat je in een bureautje terecht komt. En ondertussen stopt ze 40 Mark en nog 20 Fr. in de envelop voor het geval dat de oorlog slecht afloopt.

Begin mei wordt het weer mooier en warm. Valentin bevindt zich nu een weinig voor en links van Woesten. Hij leidt een "baladeuse", een kanon alleen, dat hij mag verplaatsen naar willekeur. Daarmee schiet hij 12 schoten per uur, op goed geluk, in de richting van de Duitsers.

19 De Fransen.

Dat brengt de vijand in de war die denkt dat daar een nieuwe batterij opgesteld is. De gevangenen vertellen dat zo'n baladeuse veel schade aanricht omdat men niet kan voorzien waar de granaten vallen.

Je pouvais tirer où je voulais et c'était, ma foi, une occupation qui me plaisait.

3/5/1918

Intussen hebben de Engelsen Poperinge geëvacueerd. De bevolking is reeds weg omdat de stad zo erg beschoten werd. De Belgen gaan een wandelingetje doen in Poperinge en plunderen er lustig op los. Doen zij 't niet, dan zullen de Duitsers ervan profiteren... Valentin belooft zijn moeder dat hij alvast enkele mooie cadeaus heeft voor haar. "En kijk eens naar mijn briefpapier "The Royal Arms" ! In een huis inbreken noemt men "een minuutje schrik hebben".

In zijn notitieboekje : *3 mai 1918 - J'ai acheté deux bonnes bouteilles de vin provenant de la cave du curé de Poperinghe. Les hommes dévalisent les maisons abandonnées et vendent tout ici à un prix relativement bon marché.*

Samedi, 4 mai 1918

Ma bien chère Mère,

J'ai quelques minutes entre deux tirs pour t'embrasser de loin et te dire que je pense beaucoup à toi. Puis je voudrais te dire un secret, mais je n'ose pas, de peur de faire trop mal au coeur. Mais je le dirai quand même. Quand on a éprouvé une joie ou un bien-être, on peut difficilement le garder pour soi. Enfin, le voici. Deux de nos hommes ont été rendre visite à la maison du curé, à sa cave, et je me suis permis le luxe de deux bouteilles de vin, mais du bon bordeaux, un peu jeune, mais fin. Tu comprends que j'en ai eu du plaisir. J'aurais bien voulu t'en envoyer mais malheureusement c'est impossible. Comme consolation je te dis que j'ai bu à ta santé et à notre prochain retour en Belgique.

A tous bons baisers et un spécial pour toi, ma chère petite Mère,

Valentin

Op 7 mei, noteert hij dat heel de divisie een week kwartierarrest heeft, als straf voor de plundering van Poperinge. Ze hebben heel

wat mannen betreft, en nu is de weg naar Poperinge afgesloten. De mooiste dingen zijn in elk geval weg. Waarom heeft de overheid dat niet voorzien en tijdig maatregelen genomen ?

Plots, goed nieuws over het eten :

Depuis quelque temps je n'ai plus à me plaindre de la nourriture. Je puis même dire qu'elle est excellente et aussi bien préparée que chez soi. Le seul défaut est la petite quantité, mais on s'y habitue. D'ailleurs, ici à la batterie nous recevons un supplément de 150 grammes de pain ce qui porte la ration de 600 à 750 grammes, ration suffisante pour un appétit moyen. Je n'ai donc plus à me plaindre, et le moral est excellent.

5/5/1918

Valentins zus, Alice, beëindigt een cursus Rode-Kruis verpleegster in Liverpool. Neef Henri Van Graefscheppe is definitief uit het leger ontslagen na een gasaanval: zijn longen zijn aangetast en hij wacht nu in Folkestone zijn terugkeer naar Oostende af. Valentin ontmoet René De Vleeschouwer die op weg is naar de loopgraven. En ook Albert Deroo die hem na al die jaren niet meer herkent. Hij meldt aan zijn moeder dat Violon de Ninove nu in zijn batterij zit, dat is de neef van Ernest Van Glabbeke. Hij vervangt de postbode gedurende een flinke week : dat brengt hem 8 Fr. op van de postbode, en 3,50 Fr. voor de verkoop van dagbladen : met dat geld schrijft hij zich in voor een schriftelijke cursus Engels vanuit Parijs. En... vraagt hij aan zijn moeder, zou zijn kapitein niet eens naar Deganwy mogen komen voor enkele dagen ? De man popelt van ongeduld. Hij heeft een buikje, maar eet niet overdreven veel. Intussen raast het offensief. Niemand mag met verlof en zo blijft het waarschijnlijk tot aan de overwinning.

Le 17 mai 1918

Ma Mère chérie,

J'espère que tu ne te sens pas trop seule et que tu n'es pas triste. Il faut avoir beaucoup de courage et d'espoir, et bien te mettre dans l'idée que là-bas fort loin, dans un petit coin de Belgique, près de ton pays natal, il y a quelqu'un qui t'adore et te comprend, qui songe toujours à toi. Que la moindre de tes peines le fait souffrir. Aussi je te supplie d'être gaie et d'avoir confiance dans l'avenir. Après la guerre nous rebâtitrons notre vie, à deux ou à trois et comme nous nous

rattraperons alors ! Les peines présentes seront vite oubliées et tu goûteras le repos que tu as tant mérité. Il m'est impossible de te dire comme tu seras gâtée, choyée, aimée de tes chers enfants. Jamais une mère ne sera si heureuse. Ton fils qui t'adore,

Valentin

De enige hoop, dat zijn de Amerikanen : hun machtig materiaal doet denken aan Jules Verne en aan Wells, en bovendien zijn ze ook nog enorm moedig. Valentin heeft intussen een verzwakte maag van het vette eten. Hij heeft een smerig soort griep gehad: je kan je bed niet uit, je makkers moeten eten en drinken voor je halen. Hij heeft boter, melk en eieren gekocht om weer op krachten te komen. De maand juni is regenachtig en koud. Hij slaapt meestal in zijn tentje, dat de paarden soms omverwerpen. Zo ontsnapt hij aan de grove gesprekken en het gevloek van zijn kameraden. Als het buiten te bont wordt, neemt hij binnenshuis het bed over van de brigadier die met verlof is. Ze verplaatsen zich vaak, en elke verplaatsing duurt onvermijdelijk drie dagen : één dag om zich klaar te maken, één dag "reizen" en één dag installatie. De piotten verhuizen nog veel vaker. Onmogelijk om in die drie dagen ook maar een briefje te schrijven. En de vlooiën zijn opnieuw van de partij !

Maintenant je connais le bachtan de kuppe comme ma poche. J'ai déjà résidé presque partout. J'ai bon espoir sur l'issue de la guerre. Mais je passe mes jours à me demander quand elle pourra bien prendre fin. Ces pensées me plongent dans la plus profonde mélancolie. C'est peut-être un peu à cause de mon isolement ici. Je n'ai aucun ami ici, et c'est bien triste de ne pas pouvoir échanger des idées, des sentiments quelquefois, car ça soulage quand on peut confier ses peines et ses espérances. Je me trouve au milieu de bons garçons pour la plupart, mais tous un peu rough and brute, qui ont une notion bien simpliste de la guerre, des questions politiques et sociales qui sont matière à discuter et je m'amuse à les écouter et à rectifier les erreurs qu'ils font. Je fais mon humble possible pour les instruire un peu et pour apaiser les mécontents. Aussi je ne sors presque pas et je passe tristement les longues soirées à penser, lire, étudier ou l'écrire.

10/6/18

Van zijn nichtje Margot uit Brussel ontvangt hij een lange brief, gedateerd 27 juni 1918, met nieuws van heel de familie en in 't bijzonder van de gebeurtenissen "In het Anker" in Oostende : *Pour le moment Tante Maria a beaucoup de besogne à tout mesurer et arranger chez toi. Ta maman a malheureusement eu trop de confiance en ces demoiselles Maria Ver. etc. Elles vous auraient bien tout à fait roulés et ruinés, elle et sa clique, si elles en avaient eu l'occasion. Heureusement Tante Léna a sauvé la périlleuse situation en y allant, franche comme tout et jurant comme un "paardemarchand" (ce sont ses propres mots tu sais !) pour remettre un peu d'ordre dans tes affaires.*

Einde juni begin juli 1918 volgen bevelen en tegenbevelen elkaar op. Naar Hoogstade. De dag daarop naar Alveringem. Dan toch tussen Hoogstade en Pollinkhove, en achter Nieuwkapelle. Dan naar een hoeve "Cornette" genaamd. Tussenin weer een vreselijke griep.

Uit het notitieboekje : *25 juin 1918 Dimanche et lundi j'ai été bien malade : tête, gorge, poitrine, dos, bras, jambes, tout me faisait un mal sans nom. Aujourd'hui je me suis levé fort affaibli. Je pense cependant pouvoir reprendre mon service demain. Tous les hommes de ma chambre ont été malades. Nous partons dans quelques jours pour le secteur de Dixmude. Un obus est tombé à 3 mètres de moi. Il n'a pas explosé.*

Gedurende heel de eerste helft van de maand juli is hij belast met de karwei proviand en paardenvoer in Izenberge van 8 tot 12 u of van 7.30 tot 11 u. Op 15 juli verneemt hij zijn benoeming tot wachtmeester. Eindelijk ! Er zijn volop benoemingen en mutaties.

En daar is Rodolphe De Buck weer :

"Bravo, menheere de wachtmeester, maar als ge nog eens tot wachtmeester benoemd wordt, laat het me wat vroeger weten hé ! Ge wordt dus nog méér embusqué, of gaat ge nu kazernerat worden ? of dresseur zeg ? Hier is het een soort van secteur waar ge in geen acht dagen een pet-pet hoort. We wonen ook in een chic abri, al dat ge wilt, en om ons niet te vervelen heeft onze coiffeur er niets beters op gevonden dan aan de batterie een formidable piste d'obstacles te maken, waar we nu dagelijks (de gradés natuurlijk) duchtig gedresseerd worden, en we hebben ook een barre fixe, een double barre, des poids de 10, 20, 30 kilos. Zeg, wist ge dat Maurice Lejour benoemd is tot 1e Lieutenant ?...."

31/7/1918

Op 18 juli stapt hij met zijn batterij op de trein, hij als wachtmeester, in een coupé 2e klas met zijn vieren, de soldaten als haringen in een ton, op weg naar Eu (Seine-Maritime) om daar de 3e batterij van 105 mm. te vormen, 1e groep, regiment Z 80. Samen met hen reist een infanteriedetachement dat op 21 juli in Le Havre moet deelnemen aan de wapenschouwing. Intussen heeft zijn moeder hem een briefje gestuurd waarin staat dat hij weldra een tafel van het huis Waring and Gillon zal ontvangen...

Je ne comprends pas bien ce que tu veux dire en parlant de la table de Waring and Gillon. C'est sans doute une farce qui est en train de s'échafauder à mes dépens. En tous cas je suis sur mes gardes !.

1/7/1918

Maar enkele dagen later :

Ma bien chère Mère,

D'abord un grand merci pour les meubles pliables confortables et si faciles à emporter. C'est tellement beau que je n'ose presque pas les employer et je les garde précieusement. Mais je me demande à quoi doit servir le coussin : pour poser les pieds ou pour s'asseoir ?....

Valentin

4/7/1918

De vorming in Le Camp de la Vierge boven Eu duurt 6 weken. Na drie dagen komen de paarden, de nieuwe kanonnen, de rekruten. En dan volgt weer maar eens het gewone menu van paardrijden, oefeningen, wacht, verveling, geen verlof, zelfs geen avondpermissie (want teveel mannen komen dan met een dag vertraging terug op hun post). Hij probeert een paar keren te zwemmen, maar ziet ervan af wegens erge krampen.

Het mooiste moment tijdens de 6 weken in Eu is de uitnodiging op het huwelijk van een vriend uit zijn batterij met een Frans meisje. Valentin was getuige.

Arrivé sur place à 9 h, je trouve toute la famille en émoi parce que les voitures ne sont pas encore là. Ah quelle affaire ! Enfin elles arrivent, ce sont deux

voitures de famille qu'on nomme "tapissières". On s'engouffre, et au trot à la mairie. La cérémonie habituelle, mais qui m'intéressait fort : c'est la première fois que je vois une chose pareille. Ensuite à l'église, allocution du curé etc. Après nous sommes allés prendre l'apéritif dans un café, toute la compagnie dont deux vieux messieurs en redingote, cravatés de blanc et avec haut-de-forme. Puis déjeuner - promenade en voiture dans une localité avoisinante - et des apéritifs. Retour : apéritifs, apéritifs et apéritifs, toujours avec les "chapeaux-buses" et toutes les dames, jeunes et âgées. Il va sans dire que les rares jeunes gens avaient du succès auprès de ces gentilles Françaises ! Nous avons dîné et j'ai quitté la compagnie à minuit. A une heure du matin j'arrivais au camp. Bref, je me suis fort bien amusé.

30/7/1918

Hij heeft in Eu ook een boeiende conversatie met een ingenieur-soldaat die als spion o.a. in Oostende de plaats van de kanonnen moest observeren en nu in zijn batterij zit: :

J'ai tâché d'avoir quelques renseignements sur notre maison ainsi que sur la pâtisserie Libert, mais il n'a rien su me dire à ce sujet, parce qu'il ne connaît pas la ville. A cette époque (l'été 1917) il n'y avait pas trop de détruit : ici et là une maison du côté du quai des Pêcheurs ainsi que du côté du Gaz et du 3e bassin. Un jour un obus tombant sur une église a tué 80 personnes. Il paraît que les boches déménagent toute la Belgique. Ils prennent tout ce qui est fer ou cuivre, les statues, les réverbères, les boulons de porte. Ce qu'ils ne peuvent pas emporter des usines, ils le cassent à coups de marteau. Du côté de Gand, de Courtrai toutes les machines sont prises ou cassées.

Il dit aussi qu'à Bruxelles on voit beaucoup de boeufs traîner les camions, c'est très drôle paraît-il, surtout quand ces bêtes sont fatiguées, qu'elles se couchent et que rien ne peut les faire continuer avant qu'elles soient reposées.

Les menées activistes ne sont pas graves du tout et passent inaperçues en Belgique. Si on apprend ici qu'il y avait beaucoup de monde à telle ou telle réunion, c'est qu'ils annonçaient une conférence sur un tout autre sujet. Quand le monde est réuni, on commence sur la fameuse question et les gens qui veulent sortir de la salle à ce moment-là sont empêchés par les soldats postés en sentinelle à la porte. Il a été tout étonné du bruit qu'on faisait par ici des fameuses menées activistes. Cela ne vaut même pas la peine d'en parler.

3/8/1918

Na 7 maanden zonder verlof, grijpt op 4 september 1918 de 14 uren durende nachtreis plaats van Eu naar Izenberge aan het front, met het 3e bataljon van de 1e groep van Z80.

Het offensief (1918)

De 4e artillerie divisie is voor 14 dagen met rust tussen Hoogstade en Pollinkhove en zal de eer hebben het offensief in te zetten. Op 15 september is Valentin met verlof en steekt hij voor de laatste keer het Kanaal over, op weg naar Deganwy. Hij wordt er zoals steeds vertoeteld door zijn moeder en zijn tante. Bij zijn terugkeer op 25 september is het offensief al in volle voorbereiding. Zijn batterij moet voor Diksmuide stelling nemen, in Kruisabele. Er wordt erg veel heen en weer geschoten, maar het moreel is opperbest. Op elk moment kan het bevel tot opmars gegeven worden. De Fransen komen massaal de positie versterken.

Uit het notitieboekje :

28 septembre 1918 - Cette nuit, pendant l'offensive un obus est tombé sur une de nos pièces. Monteyne est tué ainsi que deux autres. Le chef de pièce est blessé. J'irai peut-être le remplacer.

4 octobre - L'ordre de marche arrive. Nous partons à 4 h 30 demain matin. La batterie sera à Clercken et l'échelon à l'est de l'Yser.

5 octobre - Le pont n'est pas prêt. Retour.

6 octobre - Debout à 1 h du matin. Installation de la batterie à Clercken. Nous bivouaquons près du pont en bois qui donne sur Woumen.

Eindelijk het grote nieuws voor zijn moeder :

8/10/1918

Très chère Mère,

Enfin nous avons passé l'Yser. Nous avons dû attendre assez longtemps car nous ne pouvions passer avec nos pièces. Le terrain était trop mauvais. Il n'y a absolument plus rien ici, tout est démolé. Nous couchons sous nos petites tentes. Ce n'est pas fort amusant, car il pleut souvent et on doit dormir sur un sol humide. Je suis justement de semaine et j'ai un travail fou. Je dois diriger tout le bazar et ça n'est pas une mince affaire. Nous espérons aller en avant. Il n'y a plus d'inondations devant nous. Le moral est excellent, surtout que les boches demandent l'armistice, mais nous aimerions autant continuer. Je suis de nouveau à l'échelon., mais seulement à 10 minutes des pièces. Mille baisers à tous,

Valentin

Hij verneemt de dood van de broer van zijn vriend Willy Tubbax, Joseph. Hij kan de begrafenis in Hoogstade niet bijwonen. Ook de regelmatige verlofgangers van Deganwy, Henri Schollaert en Jan Volschaert, zijn zwaar gewond. De opmars gaat plots zo snel dat ze over Torhout het kasteel van Hertsberge bereiken. Een vliegtuig werpt strooibriefjes uit om te melden dat Oostende bevrijd is. Ze kunnen met hun kanonnen de Duitsers niet meer bereiken. Maar als ze in Bellem en Aalter aankomen is er een hevige Duitse tegenaanval. Valentins batterij valt terug op Hertsberge, kasteel Rapaert, waar ze in de salons slapen, luidruchtig pianospelen en verontwaardigd reageren wanneer ze ontdekken dat de Duitsers de kapel als paardenstal hebben gebruikt. Valentin kan verhinderen dat een soldaat de ogen uit de portretschilderijen in het kasteel wegsnijdt.

Oom Emile Libert, in Oostende gebleven, meldt aan zijn vrouw en aan de moeder van Valentin in Deganwy de bevrijding van Oostende :

Le 18 octobre - Ostende

Bien chères femmes et enfants,

Hippe hourra, les sales boches sont partis et nos chers Alliés sont là ! Quel bonheur, quelle joie ! C'est vraiment du délire ici en ville. Avant tout je vous dirai que je suis en bonne santé ainsi que toute la famille. Nous avons eu la bonne fortune, malgré tous ces bombardements de n'avoir pas un carreau cassé de tout notre coin de la rue de la Chapelle jusque chez Van Mullem²⁰. Nous avons été vraiment privilégiés.

La maison de Moulaert²¹ est détruite. A l'Ancre, chez Juliette, il n'y a pas eu de bombes, mais les carreaux et vitrines ont été plusieurs fois cassés. La place du marché a énormément souffert, ainsi que la rue du Quai. Mademoiselle Vercamer est partie pour l'Allemagne pour rejoindre son fiancé, la canaille ! J'espère qu'elle sera bien punie. Germaine est déjà à Bruges depuis un an. Les deux autres sont encore à Ostende. Toutes les marchandises sont liquidées (presque) et l'argent est en banque.

Mes chers, revenez au plus tôt, employez tous les moyens pour arriver les premiers. J'espère que bientôt je vais vous voir, et aussi mon brave Valentin, oh je l'attends à chaque instant, ainsi que René de Vleeschouwer, les braves, comme je les attends ! Écrivez-moi vite comment vous allez, car voilà si longtemps que je n'ai eu de vos nouvelles !

Emile

20 Pâtisserie tussen Wapenplein en hoek Kapellestraat en Ooststraat.

21 Wittenonnenstraat, 8, drie huizen naast "In het Anker".

Valentins moeder schrijft brief na brief om haar zoon aan te sporen onmiddellijk, maar dan ook onmiddellijk, naar Oostende te vertrekken om uit te vinden hoe het met haar huis en de winkel gesteld is. Eerst antwoordt hij dat dit niet kan omdat hij zich te ver van Oostende bevindt, dat de batterij intussen oprukt, dat hij haar zou kwijtspelen en tenslotte deserteur worden. Maar ze dringt zo harts-tochtelijk aan dat hij het uiteindelijk toch waagt.

In zijn notitieboekje staat heel bondig op zaterdag 26 oktober 1918 :

Parti à 4 h du matin pour Bruges où je suis arrivé à pied à 9 1/2 h. A 10 1/2 h parti à Ostende en bécane. Reparti à 5 h du soir pour Bruges et reparti de là au front à 11 1/2 h du soir. Arrivé à 6 h du matin à Hertsberge, éreinté et moulu après une étape de 50 km à pied et 50 km en vélo en 24 heures."

's Anderendaags volgt een omstandige brief over de Oostendse toestand :

Le 27 octobre 1918

Ma bien chère Mère,

J'ai enfin été à Ostende malgré mon capitaine qui ne voulait pas me laisser aller. Mais j'ai été en route pendant 24 heures sans dormir. J'ai d'abord été à Bruges voir Tante Alixe, et j'y ai reçu une bicyclette pour aller jusqu'à Ostende. Là-bas j'ai trouvé chacun en bonne santé. Il n'y a que l'Oncle Jules qui a été emmené par les boches. J'ai trouvé nos affaires dans un état qui laisse hélas fort à désirer. Heureusement que Tantes Léna, Maria, Marie et Oncle Emile ont fait tout leur possible pour sauver tout ce qu'ils ont pu. C'est vrai que cette Vercamer est fiancée à un boche, et quand son fiancé était parti, elle en prenait un autre pour un petit temps. La même chose avec Germaine qui était grosse et est partie avec son boche, avec Jeanne et avec Berthile. Vercamer était à la tête de tout et entraînait les autres. Seule Alida est restée honnête. On va l'engager au retour. Bref notre maison était devenue la plus grande maison de débauche d'Ostende. Vercamer vendait les marchandises à son profit et la famille ne pouvait rien faire parce qu'elle n'avait pas de procuration de toi. Néanmoins on a pu reprendre en tout une centaine de mille francs, grâce à l'audace de Tante Léna et de Tante Marie. On a aussi encore un peu de marchandises, mais ce n'est pas important. A la fin toutes ces filles avaient quitté la maison de peur des bombes. La famille en a profité pour vider la maison des marchandises et des meubles qu'elle contenait, car dans une mais-

donnée les Allemands auraient volé le tout. Donc notre mobilier se trouve chez les tantes et les oncles. Voilà en résumé la situation. La Vercamer est partie avec son Fritz et on l'a vue à Gand. Déposons une plainte au procureur du roi à Bruges. Elle doit avoir encore beaucoup d'argent de côté..

Enfin, il ne sert à rien de se lamenter. Nous aurons perdu beaucoup d'argent, mais perte d'argent est réparable. Si tu étais restée à Ostende, serais-tu encore en vie ? Et ne te serais-tu pas rongée d'inquiétude au sujet de tes enfants ? Tout ça n'est pas gai, mais nous aurons du courage, nous allons travailler ensemble et quand tout sera en marche et que je serai au courant, tu te reposeras peu à peu....

Ze zullen zo vlug mogelijk in Engeland, Frankrijk en misschien ook in Tielt textiel trachten in te kopen.

Overall werd Valentin natuurlijk met open armen ontvangen : ontbijt in Brugge bij tante Alixe, diner bij oom Emile die nog altijd de beste patisserie maakt, koffie bij Tante Maria, in aanwezigheid van Tante Marie en Jeanne, souper in Brugge waar Tante Alixe een lekker maaltijdje heeft klaargemaakt en Oom De Neve hem een doos fijne sigaren schenkt.

Valentins moeder stort moreel in elkaar. Ze is wanhopig, haar koffers staan klaar in Deganwy maar ze krijgt maar geen toelating om naar Oostende terug te keren. 25 jaar heeft ze gewerkt en nu is ze geruïneerd. Haar man is al zo lang dood, haar zoon heeft nog vele maanden legerdienst voor de boeg. Hoe zou ze dingen voor haar winkel in Oostende kunnen kopen als er geen transport is, als alles zo peperduur is ?

Intussen komt Valentins batterij in Nevele en De Pinte aan. Er wordt nog hevig geschoten. In zijn notitieboekje staat op maandag 11 november 1918:

Vers huit heures nous apprenons que l'armistice est conclu et commence à 11 heures. C'est à en perdre la raison ... Je dois partir à Bellem chercher des munitions. Il pleut. Malgré cela on est de bonne humeur. Le soir je suis revenu tout mouillé.

En op 13 november schrijft hij uit De Pinte :

Ma bien chère Mère,

Hourra voilà enfin la guerre finie et pour comble de bonheur j'ai encore ma santé et mes quatre membres. Voilà le principal. Désormais tu peux être tran-

quille à mon sujet. Espérons que sous peu tu pourras revenir à Ostende, et alors notre bonheur sera complet. Je comprends bien ton impatience et celle de tante pour revenir. Nous sommes toujours à la même place et attendons avec impatience le moment de la libération complète du Pays. J'attends ton papier à lettres. Mille bons baisers pour toi, Tante et Willy,

Valentin

Vanaf 18 november begint de herovering van het land : De Pinte, Dendermonde, Overmere waar klokken, vlaggen, opschriften en lampions een vrolijke sfeer scheppen. Overal leest men "Welkom onze dappere helden", "Leve de Koning", "Leve de Bondgenoten". De soldaten slapen bij de mensen thuis, eindelijk eens in een echt bed. De paarden worden ondergebracht in een fabriek wat verderop. Dan gaat het naar Baasrode en Mechelen waar ze in de kazerne logeren. In Mechelen is de feeststemming fantastisch, de lantaarns branden, er is muziek overal en bier in overvloed. In Tremelo werden alle huizen in 1914 verbrand, maar er is veel nieuwbouw, en de mensen behandelen hen als prinses : ze helpen hen de paarden optuigen en drenken, en zijn uitzonderlijk vriendelijk. In Aarschot horen ze hoe wreed de Duitsers huishielden in 1914. Ze doen hun triomfantelijke intrede in Diest en Kermt. Overal triomfbogen, vaak de dorpsfanfare die de Brabançonne speelt terwijl ze door de hoofdstraat trekken. In Hasselt bereikt de vreugde een summum. Thémistère bij Spa is echter onovertreffbaar :

Notitieboekje, 1 december 1918

Accueil comme jamais nous n'en avons eu. A 3 h réception des soldats. Allocution du bourgmestre. Discours et réponse du colonel. Farandoles à travers tout le village. Musique, chants et danses jusqu'au soir. Bien logé chez de braves gens"

Valentins moeder heeft Deganwy verlaten en is intussen in Londen aangekomen. Maar de repatriëring komt nog niet vlot op gang. Eerst zijn de Brusselaars en de Antwerpenaars aan de beurt. Dan mag ze wel oversteken, maar zonder bagage. Ze leent bij Mr. Knowles van Debenhams, haar vooroorlogse textiellieverancier, en koopt zakdoeken, katoen, vlaggen, madapolam²², keukendoeken, tafellakens, handdoeken, kindermantels, rokken, reisdekens enz. Alles is welis-

waar verschrikkelijk duur, maar ze moet toch onmiddellijk de winkel weer kunnen opstarten in Oostende. In elke brief klaagt ze over die vreselijke financiële aderlating en over het feit dat ze van haar zoon zo weinig brieven ontvangt.

Valentins antwoord :

Nous avons fort peu de temps. Nous voyageons chaque jour et le soir c'est la fête. J'ai reçu une lettre de Daniel Vercamer qui a honte de la conduite de sa soeur et qui s'excuse. Il espère qu'elle arrangera les choses à ton retour à Ostende. Ma chère petite Mère, c'est bien triste ce qui nous est arrivé, mais nous sommes tous les trois en bonne santé. Je me suis tiré de cette affreuse guerre sans une égratignure et ce bonheur compense bien la perte d'argent que nous avons faite, n'est-ce pas chérie .

23/11/1918

Ze steken de grens over in Welkenraedt, defileren in Aken waar de mensen sip kijken, maar de meisjes reeds saluutjes werpen. Dan naar Eschweiler, Boich en Jülich. Overal zachte bedden en lekkere maaltijden bij de Duitsers waar ze logeren. De tocht eindigt in Willich, een voorstad van Krefeld. Daar zullen ze blijven.

Je suis fort bien ici. Les boches ont tellement peur qu'on peut obtenir tout ce qu'on veut. J'ai un bon lit, je mange avec eux, ils nettoient mes bottines, lavent mon linge. Je n'ai qu'à parler et on court pour me servir. Donc je ne pourrais être mieux. En outre il y a un tram ici qui roule à Krefeld. J'y vais presque chaque soir. Nous ne payons pas le tram. Et le mark ne vaut plus que 70 pfennig. Mais quelle différence de vie ! C'est toujours la vie de soldat, mais combien améliorée ! Nous n'avons plus du soldat que l'uniforme. Quant au reste ça marche à la papa, chacun se fiche un peu du bazar, la guerre est quand même finie, dit-on.

Krefeld-Willich, 17/12/1918

Valentin maant zijn moeder aan zoveel mogelijk in Engeland te kopen. In België is er niets te vinden, en als er iets is schrikken de prijzen af : 400 Fr. voor een pak in België, 10,5 Mark per meter voor een satinette van 1,25 Fr. in België voor de oorlog ! En alles nave-

22 Madapolam = grof gekeperd katoenen weefsel.

nant. Dus Engeland is niet zo duur, en de Oostendenaars zullen het allemaal heel goedkoop vinden. Naarmate kerstmis nadert, denkt men aan de viering:

J'ai peu de temps pour écrire, on s'amuse trop par ici ! Tu devrais nous voir ici avec tous ces boches, comme on a du plaisir ! Et dire que nous les détestons et eux nous aussi peut-être. Nous nous apprêtons à passer la Noël. Je me demande ce que ce sera, ils n'ont pas grand'chose à manger, mais ils auront quand même assez, et les gâteaux s'empilent dans la cave et les bouteilles de cognac sont mystérieusement apportées avec d'autres paquets et enfermés avec l'arbre de Noël dans le salon. Est-ce qu'ils nous inviteront ?

Crefeld-Willich, 20/12/1918

Kerstmis werd inderdaad een groot succes, met konijn en taart en veel drank.

Oudejaarsavond is even glorieus :

Nous avons fêté le réveillon avec les boches. Ils avaient fait venir un tonneau de bière et du cognac. Nous avons tous bu, dansé, chanté jusqu'à 4 heures du matin. Heureusement que cette bière n'enivre pas. C'est du ersatz Bier. Elle est bonne, mais fabriquée au moyen de produits chimiques.

Enfin, je n'ai pas à me plaindre. Je suis comme l'enfant de la maison. Le soir, quand je fais mine d'ôter mes bottines on se précipite pour apporter mes pantoufles. On est fâché quand je ne mange pas assez. Et pour pouvoir manger comme eux il faut en avoir un estomac ! Ce n'est pas comme en Angleterre ! Quand je rentre en retard pour souper, on attend, et ils sont encore fort contents de me voir ...”.

Crefeld-Willich, 2/1/1919

De laatste brief over Oostende onmiddellijk na de bevrijding is van de hand van “Miss”²²⁵. Ze was de Engelse gouvernante van Valentin en Alice voor de oorlog en verliet de stad in oktober 1914. Ze verbleef in Manchester tot 1916 en keerde toen naar België terug over Nederland en Zelzate om zich dan in Gent te vestigen.

23 Echtgenote Eugène Vander Poorten.

January 2, 1919

My dearest Alice,

.... Eugène and I went to Ostend last Monday. We paid a visit to Melle Maria en Melle Lena Haverland, and we had a nice long chat about all sorts of things. Of course I have heard about all what was going on with Melle Vercamer and company a year ago. At first I would and could not believe it and I feel very bloodthirsty about it. If I meet her in Ghent, she should not get out alive. We passed by the "Ancre", it's all closed up, the walls have suffered a bit from the shrapnels, and the windows too, a bomb must have fallen through Haelewyck's house²⁴ where now the masons were busy working. The tiles and part of the roof of the school are off. Ostend has suffered terribly, from the Phare to the Kursaal it is sad to see. The Kings Chalet has not been damaged, but the Gallery where we used to run when it was bad weather, you ought to see it, there is not a window in it, or an iron bar or a gate. In the Royal Palace Hotel the Gallery has completely been blown away and there are 3 German guns placed on the Digue and great big holes where they had placed their guns. Those horrid Boches have spoilt dear old Ostend for a good time to come and in the town there are also a good many houses that have suffered. I am sending you also two cards of the Eglise of Saint-Pierre after a bomb had fallen in (a German one Melle Haverland told us), you can see the dead still lying there and a little child. It's terrible when you see and hear all the Germans did during the war.

We bought two loaves of cramique bread at Ostend, 2,50 fis for one. In the good old time we had it for 50 centimes. There are such a lot of shops closed or changed in the rue de la Chapelle that I didn't know where I was. We stayed at the Hôtel de la Couronne. In our bedroom was a broken window with a piece of linoleum in the place, with a hole in it, so you can guess how warm we were.

I am glad to hear that you have had a good time in England. It was a pity I didn't know where you were in 1915, I didn't even know Madame was in England either, as we went off with a rush the day before the Huns²⁵ came to Ostend. We walked to Nieuport, then a fishing boat took us to Calais. We were two days on the famous boat with no food, so it was impossible to feed the fishes. Then from Calais to Le Havre to get our passports for England and we stayed in Manchester until we came back here to Ghent.

Write soon to let me know when you are coming back. Our very best respects to Madame and love and kisses from Odette and myself,
Yours affectionately,

Old Thing

24 Apotheek, Groentemarkt 6.

25 De Hunnen = Turkse Mongolen en scheldnaam voor de Duitsers.

Het laatste kaartje van Valentin is gericht aan zijn zus Alice, komt uit Willich-Krefeld en is gedateerd 18 april 1919. Hij verblijft dus nog in bezet Duitsland.

Het allerlaatste bericht wijst erop dat hij in de kazerne te Etterbeek op een kantoor zit. Het is een kaartje van een gedemobiliseerde vriend die om inlichtingen vraagt :

Turnhout 7/7/1919

Beste Valentin,

Ik kom van te vernemen dat ik op de 17e mijn papieren ga hebben. Wil zo goed zijn er met Sembier over te spreken en voeg er een briefje bij waarom ik naar Etterbeek moet komen om mijn papieren te tekenen. Ik kan dat thuis doen. Wat ga ik trekken en wat moet ik teruggeven ?

Mijn sac-à-paille is ginder gebleven, dat weet ge wel. En op 21 juli zijn er dan geen feesten in de caserne ? Schrijft me vlug en zet er de stempel op van het regiment. Tot ziens,

Willy

Hoe zit het met mijn croix de guerre ? Want die moet ik nog krijgen.

Hier houdt de briefwisseling op. Valentin beëindigt zijn dienst in de kazernes van Etterbeek en onderneemt heerlijke lange tochten te paard in het Zoniënwoud, naar zijn zeggen de mooiste periode van zijn leven. Men moet echter te Brussel zijn militair dossier raadplegen om te lezen dat hij op 26 augustus 1919 gedemobiliseerd werd na 34 maanden aan het front en 10 maanden achter het front. Hiervoor wordt hem de "Croix de feu avec palme" toegekend.



Camille Dewaele vóór zijn stoffenwinkel "In het Anker" op de Groentemarkt te Oostende in 1900



Valentin Dewaele na zijn stage in Duitsland, 1912-1913, 18 jaar oud, aan het werk "In het Anker"



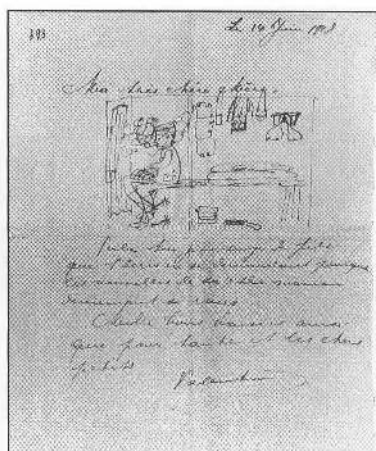
Valentins moeder, tante Eudoxie Libert en twee kinderen, en Alice, Valentins zuster, als vluchtelingen in Deganwy, Noord-Wales (1917).



"In het Anker" tussen 1919 en 1926, op het Wapenplein, vóór de afbraak en heropbouw in art déco stijl (tekening J. Vansteenkiste)



"Je t'envoie mille bons baisers, ma chère petite mère ..."



Eén van de 450 brieven van Valentin aan zijn moeder (14 juni 1918)



Valentin, stamnummer 4878, artillerist, 4e divisie, 59e batterij, IJzerfront (1916)